

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський державний університет імені Петра Могили

**Всеукраїнська науково-методична конференція
«МОГИЛЯНСЬКІ ЧИТАННЯ – 2014»,**

присвячена 225-й річниці міста Миколаїв

*«ДОСВІД ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ:
ГЛОБАЛЬНИЙ, НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ»,*

ТЕЗИ № 5

Секція «Право»

Секція «Гуманітарні науки»

підсекції: «Міжнародні відносини та світова політика»

«Всесвітня історія»

Миколаїв – 2014

«МОГИЛЯНСЬКІ ЧИТАННЯ – 2014». Всеукраїнська науково-методична конференція. «Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти»: тези. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2014. – 92 с.

У збірнику містяться матеріали доповідей учасників Всеукраїнської науково-методичної конференції «Могилянські читання – 2014» секція «Право»; секція «Гуманітарні науки»: підсекція: «Міжнародні відносини та світова політика», «Всесвітня історія».

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ: ПРАВО	6
<i>Федоренко Т. М.</i> Категорія «Академічної свободи» в українському законодавстві.....	6
<i>Шведова Г. Л.</i> Кримінально-виконавча політика у протидії корупційній злочинності в сучасній Україні	7
<i>Патлачук В. Н.</i> Різновиди старшинських рад	10
<i>Валецька О. В.</i> Дисциплінарні звільнення у трудовому законодавстві України.....	12
<i>Грицаєнко Л. Р.</i> Конституційне правосуддя як вища форма конституційного контролю в правовій державі	14
<i>Джулай Г.</i> Спеціальні режими робочого часу та їх правове забезпечення.....	20
<i>Єнур М. В.</i> Покарання в українських містах з магдебурзьким правом у XIV-XVIII ст.	22
<i>Розуменко І. В.</i> Ціна як умова договору купівлі-продажу нерухомого майна за російським правом XIX ст.....	24
<i>Льїнська К. О.</i> Основні питання міжнародно-правового регулювання авторського права в рамках Світової організації торгівлі	28
<i>Кириленко Є. В.</i> Окремі питання скасування та відновлення смертної карі в Україні.....	30
<i>Коваль А. А.</i> Актуальні питання реалізації права бути обраним в Україні.....	32
<i>Ковальова С. Г.</i> Станово-представницька монархія у Великому Князівстві Литовському	35
<i>Ковальова-Слуцька В. О.</i> Оновлення і вдосконалення змісту Закону України «Про страхування» як напрямок еволюції правового регулювання страхової справи в Україні	37
<i>Колодочка О. Є.</i> Огляд основних нормативно правових актів щодо захисту прав дітей, які живуть з ВІЛ	40

<i>Шаповалова О. І.</i> Мета договору управління майном	42
<i>Василенко О. В.</i> Соціально-політичне законодавство Центральної Ради.....	45
<i>Мамчур Л. В.</i> Забезпечення цілісності системи реєстру власників іменних цінних паперів як передумова належної реалізації прав акціонерів у акціонерному товаристві	47
<i>Патлачук О. В.</i> Злочини проти життя особи за статутами Великого Князівства Литовського	50
<i>Котова Л. В., Арсентьєва О. С.</i> Щодо юридичної природи та місця аутсорсингу серед нестандартних форм зайнятості у сучасних умовах	52
<i>Січко Д. С.</i> Окремі питання правового регулювання інституту визнання особи безвісно відсутньою або оголошення померлою.....	56
<i>Тунтула А. С.</i> Развитие доктрины о сущности и видовом делении потерпевших и преследуемых в антикриминальном судопроизводстве.....	58
СЕКЦІЯ: ГУМАНІТАРНІ НАУКИ.....	61
Підсекція: Міжнародні відносини та світова політика	61
<i>Богданова Т. Є.</i> Специфіка конфліктів у Суб-Сахарській Африці на сучасному етапі.....	61
<i>Вовчук Л. А.</i> Українсько-італійські зв'язки кін. XVIII – поч. XX ст. (на матеріалах італійських консульств на Півдні України)	63
<i>Звездова О. О.</i> Історія створення та еволюція Співдружності невизнаних держав	65
<i>Іовчева А. М.</i> Інформаційна складова врегулювання політичних конфліктів.....	66
<i>Маковєєнко В. П.</i> Спільна Європейська Політика Безпеки та Оборони та агресія Росії в Україні	69
<i>Моспаненко І. В.</i> «Цифрова дипломатія» як інструмент зовнішньої політики держави	72
<i>Тригуб О. П.</i> Місце РПЦ у російсько-українському конфлікті	73
<i>Чебан С. Ю.</i> Зовнішня культурна політика Ізраїлю на пострадянському просторі	75

Підсекція: Всесвітня історія	78
Гудименко В. В. «Маньчжурський інцидент» 1931 р. та його наслідки	78
Іванов О. В. Візит Річарда Ніксона до Китаю: прорив в американсько-китайських відносинах	79
Плохой Д. В. Американська тактика «умиротворення» Японії в Китаї (1939-1941 рр.).....	81
Раленко А. А. «Ісламсько-гуманістична революція» 1978-1979 рр. в Ірані. Аятолла Хомейні	83
Сосюкіна О. О. Охорона давніх пам'яток культури в Україні та Китайській Народній Республіці (1990-і – 2000-і рр.).....	84
Шейн С. С. Скіфський світ та Ольвія: аналіз відносин	86

СЕКЦІЯ: ПРАВО

УДК 340

*Федоренко Т. М.,
к.ю.н., доцент*

КАТЕГОРІЯ «АКАДЕМІЧНОЇ СВОБОДИ» В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

*Свобода стоїт того, чтобы за нее бороться.
Агата Кристи*

Право на освіту є одним з найважливіших соціальних прав людини. З цим правом органічно пов'язана *академічна свобода*, що виражає ідеологічне розмаїття громадянського суспільства. У липні 2014 року в Україні був прийнятий новий довгоочікуваний закон «Про вищу освіту» (далі – Закон). Серед новел цього закону з'явилась категорія «*академічна свобода*», що дає можливість визначити суттєві відносини у системі освіти, зокрема, університетської.

В історичному вимірі *академічна свобода* лише у XIX столітті стає фундаментальним правом університетів. Ідеологом концепції нового європейського університету став В. фон Гумбольдт (1767-1835), який висував ідеї інтеграції навчальної діяльності та наукових досліджень; свободи вчити і свободи навчатися та затвердження фундаментального для університету значення філософського факультету.

Національне визначення *академічної свободи* не вступає протириччя з базовими принципами освіти наведеними у міжнародних актах: Міжнародному Біллі з прав людини, Конвенції про заборону дискримінації у галузі освіти, рекомендаціям крупних конференцій та комісій щодо вищої освіти, Декларації ООН з питань освіти, науки і культури «Вища освіта в XXI столітті: підходи і практичні заходи», європейських актах та ін.

У статті 1 Закону сформульовано, що *академічна свобода* – самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів та реалізується з урахуванням обмежень, встановлених законом. Наприклад, Конституція України встановлює заборону обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками; також Конституція забороняє посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей та ін.

Одним з інструментів забезпечення *академічної свободи*, за Законом, є автономія вищого навчального закладу – самостійність і незалежність і відповідальність вищого навчального закладу у прийнятті рішень стосовно розвитку *академічних свобод*, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів у межах, встановлених цим Законом. Формування і реалізація державної політики у сфері вищої освіти забезпечується шляхом розвитку автономії вищих навчальних закладів та *академічної свободи* учасників освітнього процесу.

В середовищі західних науковців висловлюється думка, що під впливом глобалізації, розвитком інформаційних технологій автономія вищих навчальних закладів повинна слугувати не стільки забезпеченню *академічної свободи*, а тому, щоб сприяти досягненню *інституціональних цілей* університету.

Для позначення нового стану науково-освітніх установ та змін в їх функціонуванні використовується термін «академічний капіталізм», введений в науковий обіг американським дослідником Е. Хекетом. «Щоб зберегти або збільшити ресурси, наукові співробітники та викладачі повинні були все більшою мірою конкурувати за зовнішні долари, які оказувались пов'язаними з ринково орієнтованими дослідженнями, що відносяться до різних прикладних, комерційних, стратегічних і цільових досліджень. Причому незалежно від того, чи виступають ці гроші у формі дослідницьких грантів та контрактів, сервісних контрактів, партнерства з промисловістю та урядом, трансферу технологій, або в формі залучення більшого числа студентів, здатних запропонувати вищу плату за навчання. Ми називаємо академічним капіталізмом ринкову або ринково подібну (marketlike) діяльність науково-освітньої організації, а також її співробітників по залученню зовнішніх грошових коштів».

Можливо прогнозувати, що прийнятий Закон сприятиме швидкому оновленню механізму функціонування освіти та науки, розгортанню нових прав і свобод у секторі вищої освіти.

УДК 343.9:343.35

Шведова Г. Л.,

к.ю.н., доцент, завідувач кафедри цивільного та кримінального права і процесу, ЧДУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, України

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА ПОЛІТИКА У ПРОТИДІІ КОРУПЦІЙНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Реалізація основних засад кримінально-виконавчої політики на сучасному етапі розвитку Української держави сприяє вирішенню

низки нерозв'язаних проблем в сфері протидії корупційній злочинності в Україні. Так, слід звернути увагу на пропозицію щодо вартості конфіскованого майна або інших економічних санкцій, які необхідно встановити відповідно розміру збитків, заподіяних від корупції, але при цьому слід враховувати, що збитки навіть від дрібного хабарництва є масштабними, адже такими проступками порушується вся система відносин у сфері державної влади, знижується довіра до уряду, що тягне за собою наслідки негативного іміджу країни на міжнародному рівні. Також важливим постає необхідність встановлення покарання у вигляді конфіскації майна за скоєння будь-якого корупційного злочину, а не лише за деякі з них, що встановлено чинними антикорупційними нормами.

Разом з тим при вирішенні проблеми протидії корупції слід звернути увагу на такі важливі аспекти даного питання. Серед напрямків антикорупційної політики, запропонованих різними фахівцями, на наш погляд, у правовій сфері заслуговують на увагу та можуть бути реалізовані в українській практиці антикорупційної діяльності наступні: встановлення відповідальності службових осіб за неефективний розподіл бюджетних коштів; організація стажування вітчизняних спеціалістів в країнах, де з успіхом реалізуються програми протидії корупції, наприклад, в Норвегії, Сінгапурі, Польщі, Грузії; розвиток механізмів незалежної громадської експертизи рішень органів державної влади і місцевого самоврядування. Окрім цього пропонується створити базу даних про осіб, причетних до фактів корупції, з подальшою заборонаю їх участі у державних замовленнях і контрактах. Отже, створення Єдиного реєстру правопорушників в цій сфері, який почав діяти з лютого 2012 року, сприятиме формуванню доброчесності в рядах чиновників. Адже в окремих джерелах наводяться факти про те, що в країнах, де населення має вичерпну інформацію про діяльність влади, корупція відсутня.

Слід також зазначити, що в нормах антикорупційних законів в Україні враховано окремі міжнародні стандарти і міжнародний досвід у протидії корупції, зокрема, досвід Сінгапуру, де підвищено економічні санкції за дачу хабара, введено відповідні дисциплінарні стягнення за скоєння корупційних правопорушень. Разом з тим необхідно взяти на озброєння інші позитивні зрушення у цьому напрямку, що відбулися у Сінгапурі. Мова йде про спрощення бюрократичних процедур, суворий контроль за дотриманням етичних стандартів державними службовцями, підвищення заробітної плати чиновників та їх професійного рівня. Основними принципами ефективною антикорупційною діяльністю в цій країні було, зокрема, застосування більш суворих санкцій до високопосадовців за

корупційні злочини, обов'язковість сплати суми хабара окрім штрафу, можливість перевірки будь-яких банківських рахунків підозрюваних у скоєнні корупційного злочину. Серед інших окремої уваги заслуговує принцип прозорості у службовій діяльності публічних службовців, адже обізнаність громадян щодо змісту діяльності службовців створює засади для широкої участі населення у діяльності державних органів, а отже – для панування демократизму в державі. Окрім цього створення автономного Бюро з розслідування випадків корупції, до якого можуть звертатись громадяни із скаргами на дії держслужбовців, стало важливим чинником у зниженні рівня корупції, що для України може стати серйозним приводом для подальшого формування та ефективного функціонування в Україні подібного інституту.

Заслуговує на увагу також запровадження в Сінгапурі юридичного принципу, спеціально введеного для держслужбовців, а саме – принципу презумпції корумпованості, коли держслужбовець при будь-якій підозрі завідомо є винним і має доводити свою невинуватість. В зв'язку з цим слід згадати про існуючу необхідність встановлення обов'язку доведення правомірності надмірного збагачення чиновників, про що зазначалося ще у нормах Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, підписаною від імені України 27 січня 1999 року. Зокрема, в Кодексах поведінки держслужбовців має бути закладено такі принципи, коли б скоєння корупційних правопорушень вважалось економічно не вигідною справою і тягло за собою величезні матеріальні збитки і відповідні дисциплінарні стягнення, зокрема, звільнення з посади з позбавленням права працювати в сфері державної служби взагалі. Отже, рівень корупції можна зменшити лише тоді, коли вона стане ризикованим і низькоприбутковим заняттям. Такі норми були взяті за основу українським законодавцем, що знайшли своє закріплення в чинних антикорупційних нормах, зокрема, в частині встановлення високих штрафних санкцій з позбавленням права бути обраним на ту чи іншу посаду в органи державної влади. Така практика має позитивно відбитися на результатах антикорупційної діяльності, що мають відобразити відповідні показники найближчим часом.

Разом з тим, проведення сучасної антикорупційної політики пропонується одночасно в трьох напрямках: модернізації сучасного законодавства, стимулювання корупційної поведінки та відповідної правової освіти.

Отже, реалізація напрямків кримінально-виконавчої політики у сфері протидії корупційній злочинності з урахуванням досвіду тих країн, що створили ефективний механізм протидії корупції, дозволить оптимізувати існуючу систему антикорупційних заходів в цілому в Україні.

*Патлачук В. Н.,
к.ю.н., доцент б.в.з.,
Маріупольський державний університет, м. Маріуполь, Україна*

РІЗНОВИДИ СТАРШИНСЬКИХ РАД

Переглядаючи зафіксовані в історичних джерелах Старшинські ради, можна помітити досить різнобарвну картину: на одних радах присутнє доволі вузьке коло старшини, на інших залучені до роботи посадовці як вищого, так і нижчих, регіональних, рівнів. Згадуються ради, на яких присутні виключно представники генеральної старшини, в деяких брали участь разом з генеральною старшиною полковники. Зустрічаються ради з широким представництвом старшини, генеральної, полкової, сотенної. Існували ради, на яких були присутні міщани, «войты со всем посольством» або «войты (с) бурмистрами и всем посольством». Існують й інші варіанти Старшинських рад за формою зборів. Така різноманітність рад вимагає проведення їх класифікації. Як правило, дослідники визначають три види Старшинських рад. Так, В. Шевчук пише, що Старшинська рада могла бути вузькою та ширшою: генеральної старшини, генеральної старшини і полковниками, а ще ширше – із сотниками. М. Бушин зазначає, що Старшинська рада мала принаймні три ступені (форми) свого існування: найвузьчий за складом, постійно діючий «виконком», «колегія» – Генеральна Військова Канцелярія, «пленум» – зібрання членів Генеральної Військової Канцелярії з полковниками. Найширшим варіантом Старшинської ради був своєрідний «сейм», «з'їзд», тобто зібрання з участю полкової старшини, сотників, виборних від значкових «товаришів», вищого духовенства, представників міської адміністрації та січового товариства. В. Єрмолаєв погоджується з Л. Окиншевичем, який виділив три види (рівні) старшинських рад:

- 1) Генеральну старшинську раду, до складу якої входили гетьман та генеральна старшина (генеральні урядовці);
- 2) Ширшу раду полковників та генеральної старшини;
- 3) Старшинські з'їзди за участю майже всієї старшини, з сотниками включно.

Колегія генеральної старшини разом з гетьманом не лише вирішувала справи державного управління: розпоряджалася маєтностями, висувала кандидатів на нобілітацію, організовувала та контролювала збирання податків і мита, мала право вирішувати питання фінансів, – а й брала участь в законодавстві, ініціювала зміни в ньому, але змінювати

законів не могла. Відповідно до козацького звичаю і гетьманських статей Раді генеральної старшини належали судові повноваження.

Функції Колегії генеральної старшини як своєрідного дорадчого органу при гетьмані закріплювалися традиціями Української держави, витоки яких коріняться у політичному житті Запорозької Січі, а також фіксувалися в українсько-російських угодах другої половини XVII ст. За участі Колегії генеральної ради склалися гетьманські універсали, Березневі статті 1654 р., Московські статті 1665 р., вироблялись і узгоджувались з представниками російського уряду Переяславські, Коломацькі та інші статті.

Одна з найважливіших справ Колегії – управління Україною в період міжгетьманства. У 1672 р., коли помер гетьман Д. Многогрішний, управляли державою генеральний обозний П. Забіла, генеральні судді І. Самойлович та В. Домонтович, а у 1687 р., у зв'язку зі смертю гетьмана І. Самойловича, країною правила Колегія генеральної старшини. Вони вели листування з царським урядом, підписували універсали, проводили засідання ради.

У другій половині XVII ст. достатньо часто зустрічаємо ради, в яких разом з генеральною старшиною брали участь і козацькі полковники. Так, у травні 1657 р. Б. Хмельницький наказав усім полковникам «з'явитись на сеймі і учинити раду», а у 1669 р. у Корсуні гетьман Петро Дорошенко «скликав всю старшину свою і учинив з нею раду». Г. Полетика зазначав, що для вирішення поточних справ гетьмани скликали старшину і полковників. Як зазначав М. Слабченко, гетьмани, щоб полегшити собі роботу, зверталися до послуг рухливіших органів. Такими «рухливими» органами були Ради полковників.

З'їзди старшини беруть свій початок з XVII ст., з часів Визвольної війни, коли такі наради були досить частими. В наступні десятиліття вони дедалі все більше набували характеру дорадчого органу при гетьманові.

Цей різновид Старшинської ради називали «старшинськими з'їздами», «загальною старшинською радою», «широкою радою», «широкі старшинські збори», «плеумами», «святковими з'їздами». О. Субтельний називав їх дорадчими зібраннями, які проводилися тричі на рік.

Розглянуті нами ради – Колегія генеральної старшини, Рада полковників, З'їзд – є різні форми одного інституту – Ради старшини. Можна погодитися з Л. Окиншевичем, що грань між ними провести важко: вони настільки перепліталися, що непомітно переходили із одної форми в іншу. Наприклад, у разі необхідності на засідання Колегії генеральної старшини запрошувались окремі полковники або інші старшини. Якщо в роботі ради брала участь більшість

полковників, то її вже слід кваліфікувати як Раду старшини за участю полковників. Крім того, вони мали однакові повноваження, однаковий принцип формування та виборності. Як Л. Окиншевич, так і М. Слабченко ототожнювали колегію генеральної старшини з радою старшини. У XVIII ст. з'їзди не мали виразних формальних відмін від попередніх форм зборів Ради старшини – тож ми маємо справу з однією установою, все це різні форми одного інституту.

УДК 349.22:331.108.644.7

*Валецька О. В.,
к.ю.н., доцент кафедри історії та теорії держави і права,
ЧДУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВІЛЬНЕННЯ У ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Дисциплінарні стягнення це є крайній захід дисциплінарного впливу. Його застосовують лише тоді, коли інші заходи вичерпані й не дали позитивного результату. Звільнення – це дисциплінарне стягнення, що тягне не тільки негативні моральні, а й також відчутні матеріальні наслідки. Цей захід застосовується до працівників як за одиничні факти грубого порушення трудової дисципліни, так і за менш грубі, але такі, що вчиняються систематично.

Відповідно до п. 22 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами трудових спорів» від 6 листопада 1992 р. до числа дисциплінарних стягнень відносяться звільнення за пунктами 3 (систематичне невиконання працівником без поважних причин трудових обов'язків), 4 (прогул), 7 (поява на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння), 8 (вчинення за місцем роботи розкрадання майна власника) ст. 40 та п. 1 (одноразове грубе порушення трудових обов'язків спеціальними суб'єктами) ст. 41 КЗпП України.

Пізніше цей перелік був розширений. 1 грудня 1997 р. судова колегія з цивільних справ Верховного Суду України зазначила, що підставами для звільнення працівника згідно з п.п. 3, 4, 7, 8 ст. 40 і п.п. 1, 2, 3 ст. 41 КЗпП є його відповідні винні дії, вчинення яких передувало виданню наказу (розпорядження) про припинення трудового договору.

1 червня набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів», яким внесені суттєві зміни щодо припинення трудових відносин за

ініціативою роботодавця. Застосування поняття «припинення повноважень посадових осіб» є дискусійним із точки зору процедури здійснення. Відповідь на питання, чи є таке звільнення видом дисциплінарного звільнення, дасть аналіз складу правопорушення, що може потенційно бути підставою накладення дисциплінарного стягнення. Однією із не вирішених проблем у трудовому праві є відсутність законодавчо визначеного поняття «дисциплінарний проступок» та характеристик окремих його складових, включаючи поняття об'єкт проступку, вина тощо. Першим елементом складу проступку є суб'єкт. З першого погляду, у цьому не виникає застережень, оскільки таким суб'єктом є працівник, однак такий працівник – посадова особа – має особливий статус у трудових відносинах, пов'язаний з виконанням ним особливих функцій. Тож постає питання, чи є посадова особа загальним суб'єктом або спеціальним. Традиційно ми відносимо до таких суб'єктів державних службовців, працівників прокуратури, внутрішніх справ та інших, однак виокремлення законодавцем посадових осіб і формальне закріплення особливої підстави звільнення, посилення матеріальної відповідальності, непряма відсилка до норм корпоративного права – все це дає підстави стверджувати, що посадова особа, хоча і не є спеціальним суб'єктом, а визнається загальним з особливим правовим статусом, можливо у силу несумлінності законодавця.

Загальним об'єктом проступку можна визнати відносини, що виникають у зв'язку з виконанням посадовою особою своїх трудових обов'язків, а безпосереднім професійна та правильна організація процесу праці для виконання основних статутних завдань підприємства (отримання прибутку, розширення матеріально-технічної бази, підвищення продуктивності праці, вихід на новий рівень та обсяги продажу тощо). Однак це можна віднести лише до тих посадових осіб, які виконують організаційно-розпорядчі обов'язки, і лише деякі, які виконують адміністративно-господарські, а наш законодавець не робить градації. Отже, не можна чітко та однозначно визначити об'єкт проступку цих працівників.

Суб'єктивною стороною є психічне ставлення посадової особи до протиправної дії або бездіяльності. Об'єктивною стороною доктринальна розуміють сукупність трьох елементів: протиправної дії, шкідливих наслідків та причинного зв'язку між ними. Протиправність поведінки проявляється у порушенні трудових обов'язків. Як вважають окремі науковці, для деяких категорій працівників через особливий характер виконуваних ними функцій, поняття трудового правопорушення розширюється за рахунок включення проступків, безпосередньо не пов'язаних з виконанням ними своїх трудових обов'язків. Це ще одне свідчення, що відсутність конкретизації порушень, за які може бути

звільнено посадову особу, дає можливість трактувати цю норму своїх інтересах, незважаючи на порушення основних принципів трудового права.

Аналіз складу потенційного трудового правопорушення, що може стати причиною звільнення за вказаною статтею свідчить, таке звільнення дисциплінарним не можна вважати.

УДК 342(477)

Грицасько Л. Р.,

д.ю.н., професор (б.в.з.) кафедри конституційного та адміністративного права і процесу, ЧДУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВОСУДДЯ ЯК ВИЩА ФОРМА КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ В ПРАВОВІЙ ДЕРЖАВІ

Конституція як основний закон держави потребує особливого правового захисту, який повинен забезпечити її дотримання, відвернути загрозу щодо її порушення, як «знизу» – фізичними та юридичними особами, так і «зверху» – безпосередньо, самими державними органами найвищого рівня, що може призвести, а в деяких країнах призвела, до конституційної кризи та створення загрози конституційному ладу держави.

По суті, захист Конституції – завдання і обов'язок усіх державних органів і посадових осіб, котрі мають здійснюватись шляхом застосування різних правових заходів, в межах наданої компетенції.

У правовій, демократичній державі неодмінно повинна існувати надійна державна система здатна швидко та ефективно реагувати на будь-який факт порушення Конституції, забезпечити її правову охорону. При цьому, особлива відповідальність покладається на найвищі державні органи: Главу держави, парламент та уряд.

Гарантом Основного закону є Президент. Досить вагомими повноваженнями щодо контролю за дотримання Конституції в процесі її застосування виконавчою владою володіє також парламент. Захист конституції здійснюють також правоохоронні органи, загальні та спеціалізовані суди, прокуратура (в соціалістичних країнах та деяких постсоціалістичних країнах – в порядку загального нагляду).

У сфері захисту конституційних прав і свобод громадян дуже важливу роль відіграє інститут омбудсмена (уповноважений з прав людини), який в ХХ сторіччі впроваджений у більшості сучасних держав.

Правову охорону Основного закону зазначені вище суб'єкти здійснюють у межах наданих їм повноважень і в порядку, встановленому законом.

Разом з тим, в науці конституційного права в якості правових засобів щодо захисту конституції за звичай розглядаються не лише перераховані вище державні органи, а взагалі передбачені конституцією інституційні та процедурні гарантії дотримання органами державної влади, її різними гілками конституційної законності.

До них, перш за все відносяться: особливий порядок внесення змін до конституції, відповідальність найвищих посадовців держави за її порушення, конституційний контроль та нагляд, конституційне правосуддя. І саме останнє – є головним і визначальним елементом механізму правового захисту конституції.

До недавнього часу, конституційною гарантією дотримання конституції безпосередньо державною владою визначався – судовий конституційний контроль.

Разом з тим, на думку В. Ф. Мелещенка правова охорона конституції забезпечується різноманітними засобами, серед яких основними є конституційний контроль та конституційний нагляд. Погоджуючись з вказаними засобами, Ж. Й. Овсеп'ян додатково відносить до правової охорони конституції – конституційний референдум та вето глави держави.

Названі основні та інші юридичні засоби, а також діяльність громадян, їхніх громадських об'єднань, юридичних осіб, державних органів, органів місцевого самоврядування, та їх посадових осіб мають бути спрямовані на забезпечення реалізації і неухильного дотримання вимог конституції.

Слід окремо зазначити, що на сьогодні у фаховій літературі все більше використовується поняття конституційне правосуддя. На наш погляд, як би не відрізнялися по об'єму своєї компетенції органи конституційного правосуддя в розвинутих демократичних державах, головне завдання їх діяльності – забезпечити верховенство конституції. Беззаперечно, це виключна прерогатива конституційного правосуддя.

Основне завдання правової охорони є контроль за діяльністю суб'єктів права, правомірністю їх дій, а у випадку виявлення порушення – прийняття відповідних заходів до відновлення порушеного правопорядку, застосування державного примусу до правопорушників та дотримання режиму конституційної законності.

Вперше ідея конституційного контролю зародилася у Великій Британії, де не було і немає писаної конституції. У XVII столітті Велика Таємна Рада Британії мала право визнавати закони законодавчих зборів колоній недійсними, якщо вони протирічили законам парламенту Великобританії. Хоча Таємна Рада не була органом конституційного контролю, але її повноваження в подальшому стали

ідеєю для організації органів конституційного контролю в зарубіжних країнах, де існували кодифіковані конституції.

Потрібно зауважити, що ідея конституційного правосуддя сформувалася в умовах переходу від абсолютизму до конституційної монархії.

Необхідність створення особливого інституту вищого судового нагляду і контролю виникла в Австрійській імперії в зв'язку з врегулюванням відносин між імператорською адміністрацією та адміністрацією імперських провінцій у період запровадження конституції 1848 року.

Передумовою обговорення цього питання постала проблема національностей та їхнього представництва в парламенті в період австрійської революції. Безпосередньо ж ідея Імперського суду як гаранта прав національних провінцій Імперії отримала подальший розвиток під час проведення реформ в 1867 році. Спочатку роль Імперського трибуналу як федеративного суду була обмежена вузьким колом адміністративних питань: питання культури, асоціацій, союзів, тощо.

Новий етап розвитку конституційного правосуддя наступив уже в Австрійській республіці, після прийняття Конституції 1920 року, згідно якої Австрія постала федеративною і централізованою державою. А вже в 1919 році Національними Зборами був прийнятий Закон про Конституційний суд Австрійської Республіки до компетенції якої відносились питання контролю за законами, котрі приймалися асамблеями провінцій і вирішення питання щодо їхньої конституційності. Фактично з цього часу Конституційний суд Австрії став вищим гарантом Конституції цієї держави.

Згодом він постав моделлю спеціальної конституційної юрисдикції для більшості країн Європи – Чехословаччини, Іспанії, Німеччини, Італії та інших.

Теоретичним підґрунтям конституційного судочинства постала доктрина Г. Кельзена та його французького учня Ш. Ейзенманна, яка в своїй основі протиставила метафізичним принципам природного права його позитивістську інтерпретацію. Право відповідно до даної доктрини встановлює норми поведінки, а завдання науки права, в його вивченні і юрист абсолютно нічого не створює він лише констатує присутність правової норми і дає правову кваліфікацію певних фактів. Відповідно до цього визначення суть конституційного контролю – являється законодавчий акт, який претендує стати законом та його відповідність всім його правовим параметрам.

Наукою конституційного права визначено, що органи конституційного контролю існують лише в тих країнах світу, де є кодифіковані

конституції і демократичні режими. В сучасному світі відомі дві моделі конституційного правосуддя.

Американська, або інакше децентралізована (конституційний контроль здійснюється усіма судами держави), конкретна (оскільки вердикти суду ґрунтуються на застосуванні закону у приватних випадках), і яка носить послідовний характер – діюча в *poste-riori* (оскільки контроль здійснюється стосовно до вже затверджених законів).

Суттєвою особливістю американської моделі конституційного правосуддя є відсутність її чіткого закріплення в Конституції Сполучених Штатів Америки 1787 року. Зокрема, констатуючи факт існування Верховного суду США, в конституції не йде мова щодо його складу, кількість членів суду, строків перебування на посаді членів суду, порядку їхнього призначення, тощо.

Визнаючи верховенство конституції федерації над законодавчими актами штатів, Основний закон знову таки не визначає механізм контролю за забезпеченням цієї відповідності. Вирішення існуючих проблем було знайдено лише 1803 році, коли Президент Верховного суду США Дж. Маршал теоретично обґрунтував основні принципи американської моделі конституційного правосуддя у зв'язку з відомим прецедентом (справа Мербюрі проти Медісона).

Сучасна система конституційного правосуддя стала результатом довгої історичної еволюції цієї судової системи, котра зробила Верховний суд США вершиною багатоступеневої ієрархії судів та наділила його правом контролю, регулювання і забезпечення однакового застосування законів.

На відміну від американської моделі конституційного правосуддя, яка сформована основним чином на підставі прецедентів, європейська або як її ще називають «австрійська» модель є централізованою (оскільки конституційний контроль здійснюється спеціальним і єдиним судом), абстрактною, оскільки суд виносить постанову з приводу конкретного випадку незалежно від усіх інших судових проваджень, які носять попередній характер діючи *апріорі* (оскільки контроль здійснюється над ще не затвердженими законами (Франція та її колишні колонії)).

Фактично Г. Кельзенем вперше була запропонована концепція цілісного правового порядку, де вся ієрархія норм і їх юридична цінність послідовно формулюється із одного джерела, яке складає вершину піраміди – Конституції. Цілісність усієї системи і механізм її функціонування визначається присутністю особливої і єдиної вищої інстанції конституційного контролю законів, котрим є Конституційний Суд.

Кельзенська концепція є синтезом американської моделі за всіма її параметрами та постанала теоретичним підґрунтям європейської системи конституційного правосуддя.

Як бачимо, у діяльності органів конституційної юрисдикції є два підходи до вирішення цього питання: заснований на теорії природного права та на теорії позитивізму. За першим підходом права людини розглядаються як невід'ємні, невідчужувані та природні (Англія, США). На сьогодні цей підхід зберігається на рівні доктринальних розробок, а в діяльності органів конституційної юрисдикції більше застосовується теорія позитивізму.

Згідно з цією теорією права і свободи діють лише тією мірою, і в такому обсязі, який гарантується Конституцією і Законами (Австрія, Німеччина, Італія, Іспанія). Як слушно зазначив колишній Голова Федерального Конституційного суду Німеччини Р. Герцог, Основний Закон містить широкий набір прав і в суду не було необхідності вдаватися до послуг доктрини природного права та тлумачити права і свободи як над позитивні, які він використовував лише на початку своєї діяльності.

З огляду на зазначене, основна відмінність європейської (австрійської) моделі органів конституційного контролю від американської моделі органів конституційного контролю полягає в тому, що органом конституційного контролю стає спеціальний судовий орган конституційної юрисдикції – Конституційний суд держави.

У фаховій літературі діються різні визначення щодо конституційного правосуддя – від надто коротких до досить об'ємних. Узагальнюючи вище зазначене можна визначити як діяльність судових органів, котра полягає у розгляді справ предметом яких є конституційно-правові питання пов'язані із забезпеченням і дотриманням конституційних норм державними органами і прийняття по ним рішень, які тягнуть за собою правові наслідки.

Сучасне конституційне право суду не зводиться лише до перевірки конституційності нормативних актів, а покликане забезпечити верховенство права, прав і свобод людини і громадянина, режим конституційної законності, принцип розподілу влад у всіх його аспектах.

Спеціалізовані органи, які здійснюють конституційне правосуддя володіють визначеною законом специфікою, а тому відрізняються від судів загальної юрисдикції, в тому числі, і таких спеціальних, як адміністративний суд та від політичних державних органів (парламент, уряд), що знаходить своє віддзеркалення у природі спеціалізованих органів, котра на думку багатьох фахівців у галузі конституційного права, має подвійний характер.

З одного боку, вони є юрисдикційними органами, які приймають правові рішення у відповідності з формалізованою процедурою і

мають багато спільного з загальним судочинством, з другого боку – це політичні органи, які згідно порядку свого утворення, складу, а чи не головне – по характеру справ, які вони вирішують, основним предметом яких є конституційні питання. А як відомо, майже кожне конституційне питання завжди є питанням політичним, адже воно завжди торкається питання розподілу влади, а тому не може бути не політичним.

Конституційне правосуддя в яких би конституційних формах воно не здійснювалося завжди вирішує загальні завдання по захисту конституції, забезпеченні її верховенства та стабільності, дотримання основоположного принципу розподілу влади, захист передбачених нею свобод людини і громадянина. Відповідно предметна компетенція органів конституційного правосуддя визначається їх правовою природою, як головного органу щодо судового захисту конституції.

Аналіз сучасного законодавства дозволяє виокремити 4 основні групи їх повноважень:

- пов'язаних із забезпеченням верховенства конституції в системі джерел національного права кожної окремої держави; контроль за конституційністю нормативно-правових актів і міжнародних договорів; офіційне тлумачення конституції і законів;

- пов'язаних із забезпеченням дотримання принципу розподілу влади; розгляд спорів щодо компетенції між державними органами; розмежування компетенції: законодавчої, виконавчої та судової влади по горизонталі; між державою та її складовими частинами (розмежування повноважень по вертикалі; у федеративних країнах – між федерацією та її суб'єктами та між останніми, в складній унітарній державі – між центральними державними органами та її територіальними органами);

- пов'язаних із захистом конституційних прав і свобод людини і громадянина і процедури «хабеас корпус» «ампаро», конституційної скарги;

- пов'язаних із захистом конституції від її порушень вищими посадовцями держави, а в низці країн – і політичними партіями (розгляд справ у порядку процедури імпичменту, або участь в ній, контроль за діяльністю політичних партій).

При цьому, слід окремо зазначити про дві важливі обставини. По-перше, вищезазначені повноваження у повному обсязі притаманні не всім органам конституційного правосуддя у різних державах світу. По друге, в окремих країнах органи конституційного правосуддя здійснюють і ряд інших повноважень (Франція та інші країни).

*Джулай Г.,
ст. викладач кафедри теорії та історії держави і права
Національного університету кораблебудування
ім. адм. Макарова, м. Миколаїв, Україна*

СПЕЦІАЛЬНІ РЕЖИМИ РОБОЧОГО ЧАСУ ТА ЇХ ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Спеціальні режими робочого часу застосовуються лише як виняток щодо певного кола осіб. Законодавче закріплення спеціальних режимів робочого часу зумовлене особливими умовами та характером праці, специфікою займаної посади, соціальною функцією особи тощо.

Спеціальними режимами робочого часу є: *ненормований робочий день; перервний робочий час; гнучкий графік роботи; вахтовий метод організації роботи.*

Ненормований робочий день встановлюється для окремих працівників у разі неможливості нормування часу їх трудового процесу. У разі потреби ці працівники виконують роботу понад нормальний робочий час (ця робота не є надурочною). *Виконувана робота визначається не лише тривалістю робочого часу, а й колом обов'язків і обсягом виконаних робіт (навантаження).*

Застосування ненормованого робочого часу здійснюється на підставі Рекомендацій щодо порядку надання працівникам з ненормованим робочим днем щорічної додаткової відпустки за особливий характер праці, затв. наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 10 жовтня 1997 р. № 7.

Ненормований робочий день застосовується для керівників, спеціалістів і робітників, а саме: 1) осіб, праця яких не піддається обліку в часі; 2) осіб, робочий час яких за характером роботи поділяється на частини невизначеної тривалості (сільське господарство); 3) осіб, які розподіляють робочий час на свій розсуд. Конкретний перелік посад працівників з ненормованим робочим днем встановлюється у колективному договорі чи будь-якому іншому локальному акті, який затверджується роботодавцем за погодженням з профспілковим органом.

Ненормований робочий день не застосовується для працівників, зайнятих на роботі з неповним робочим днем.

На осіб, що працюють в режимі ненормованого робочого часу, поширюються правила, що визначають час початку та закінчення роботи, перерв протягом робочого дня, порядок обліку робочого часу. Вони також на загальних підставах звільняються від роботи у дні

щоденного відпочинку та святкові дні. Роботодавець не має права систематично залучати їх до роботи у позаробочий час чи завчасно передбачати для них продовжену тривалість щоденного робочого дня чи норми обов'язкового переробітку в тиждень.

Як компенсація за виконаний обсяг робіт, ступінь напруженості, складність і самостійність у роботі, необхідність періодичного виконання службових завдань понад встановлену тривалість робочого часу працівникам надається додаткова відпустка до 7 календарних днів. Конкретна тривалість додаткової відпустки встановлюється в колективному договорі.

Перервний робочий час. На роботах з особливими умовами і характером праці в порядку та у випадках, передбачених законодавством, робочий день може бути поділений на частини з тією умовою, щоб сумарна тривалість роботи не перевищувала максимальної тривалості робочого дня (ст. 60 КЗпП).

Норма щоденного робочого часу повинна бути відпрацьована працівником протягом робочого дня при одній перерві тривалістю не більше 2 годин. Перервний режим робочого часу встановлюється для працівників, зайнятих у сфері обслуговування населення, в сільському господарстві, для водіїв тролейбусів, трамваїв тощо.

Гнучкий графік роботи передбачає право працівників самостійно регулювати час початку, закінчення та загальну тривалість робочого дня. Обов'язковою умовою застосування такого режиму робочого часу є повне відпрацювання працівниками встановленої законом сумарної кількості робочих годин протягом облікового періоду – робочого дня, тижня тощо.

Елементами гнучкого графіка роботи є: змінний (гнучкий) робочий час – початок та закінчення робочого часу; фіксований час – час обов'язкової присутності на роботі; час перерви для відпочинку та харчування; норма облікового періоду.

Режим з гнучким графіком роботи може застосовуватись на підприємствах з 5-денним чи 6-денним робочим тижнем. Він може встановлюватись за погодженням між роботодавцем та працівником як при укладенні трудового договору, так і в процесі трудових право-відносин.

Максимально допустима тривалість зміни при вказаному режимі – 10 годин, а час перебування працівника на робочому місці, включаючи перерву для відпочинку, – 12 годин.

Вахтовий метод організації роботи запроваджується для проведення робіт на тих виробничих об'єктах, які знаходяться на значному віддаленні від місця знаходження підприємства або місця постійного проживання працівника, за попередньої згоди профспілкового органу та працівника. Правову основу запровадження цього режиму становлять

Основні положення про вахтовий метод організації робіт, затв. постановою Держкомпраці та соціальних питань СРСР, Секретаріату ВЦРПС, Міністерства охорони здоров'я СРСР від 31 грудня 1987 р. № 794/33-82.

Для здійснення контролю за виконанням норми робочого часу використовується підсумований облік робочого часу. Тривалість облікового періоду може становити 1 місяць, квартал, рік. В обліковий період зараховуються час роботи на вахті, час проїзду до місця виконання робіт і час відпочинку, який припадає на цей період.

Тривалість однієї вахти не повинна перевищувати 1 місяця; в окремих випадках, з дозволу міністерства і профспілки – 2 місяці. Норма щоденної роботи при вахтовому методі організації праці не може перевищувати 12 годин.

До робіт на умовах вахтового методу забороняється залучати осіб віком до 18 років; вагітних жінок; жінок, які мають дітей до 3 років; жінок, які мають медичні протипоказання до такого виду робіт.

УДК 343.201

Єнур М. В.,

к.ю.н., доцент кафедри правознавства

Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини «Україна», м. Миколаїв, Україна

ПОКАРАННЯ В УКРАЇНСЬКИХ МІСТАХ З МАГДЕБУРЬКИМ ПРАВОМ У XIV-XVIII ст.

Надання українським магдебурзького права містам впроваджувало німецьке за походженням право. Суди магдебургій керувалися Ландрехтом, Вейхбільдом, Саксонським дзеркалом – кодексами, складеними у XIII ст. Кримінальне право було розроблене в кодексах значно детальніше, ніж в українських джерелах, що пояснюється досконалішою юридичною технікою. Система покарань, передбачена магдебурзьким правом, мала свою яскраво виражену специфіку.

Основною метою покарання за Саксонським дзеркалом було залякування. Також покарання переслідувало такі цілі, як відплата злочинцю, його ізоляція, відшкодування потерпілому завданої йому шкоди, поповнення міської скарбниці. Тож покарання виконувало превентивну та компенсаційну функції.

Із визначених у Саксонському дзеркалі видів покарання не всі могли застосовуватися на українських землях в силу територіальної і станової обмеженості функціонування кодексу. Насамперед це

стосувалося покарань за злочини, де був спеціальний суб'єкт. Так, наприклад, не могли практикуватися покарання за фальшивомонетництво, вчинене монетним майстром, за порушення ленної присяги, дезертирство тощо. Покарання за злочини із загальним суб'єктом могли практикуватися в українських містах-магдебургіях. Однак, як зауважували дослідники, магдебурзьке право значною мірою трансформувалося під впливом місцевого права, набувши тих рис, які не були властиві «материнській» правовій системі. Трансформаційні процеси позначилися і на системі покарань. Тож вважаємо за доцільне розглянути ті покарання, які були передбачені Саксонським дзеркалом, і порівняти їх із тими, що мали місце у практиці судів українських магдебургій.

Найтяжчим покаранням була смертна кара. Вона поділялася на просту (умертвіння засудженого без завдання йому фізичних мук) і кваліфіковану (умертвіння із попереднім завданням фізичних страждань). Оскільки страти проводилися публічно, можемо констатувати, що метою такого покарання було насамперед залякування, крім того, відплата злочинцю.

Проте в українських містах-магдебургіях не всі названі злочини каралися так, як це приписувало магдебурзьке право. Причина полягала у відмінностях суспільного і державного життя двох держав.

За магдебурзьким правом практикувалося покарання у вигляді позбавлення прав. Це могло бути позбавлення честі і ленного права, поволання, оголошення особи такою, що знаходиться під підозрою. Таке покарання накладалося за денну крадіжку на значу суму (кн. II, ст. 13, § 1), за переховування від суду за вбивство, розбій тощо (кн. III, ст. 25, § 3). У магдебургіях України застосовували покарання у вигляді позбавлення честі, оголошення особи під підозрою, поволання.

Магдебурзьке право знало тілесні покарання – болісні і членушкоджувальні. Згідно з Саксонським дзеркалом, членушкодження застосовувалося за принципом символічного таліону: у випадку завдання каліцтва потерпілому винному відрубували руку (кн. II, ст. 16, § 2). Болісне покарання у вигляді 32 ударів кийком, зробленим із зеленої дубової гілки у 2 лікті, призначалося для спеціального суб'єкта – судового виконавця, який стягнув неповну суму із засудженого (кн. II, ст. 16, § 4). Для вагітної жінки, навіть якщо вона вчинила тяжкий злочин, не застосовувалося більш суворого покарання, ніж тілесне (кн. III, ст. 3). Тілесні покарання застосовувалися в українських магдебургіях.

Як і в українському праві, у магдебургіях були поширеними майнові покарання – штрафи і конфіскації. Крім штрафів на користь потерпілого, сплачувалися штрафи на користь суду. Модифікація магдебурзького права в українських містах виявлялася і у заміні іноземних термінів на більш звичні. Так, штрафи на користь суду

називали руськими термінами: «А з вин и пересудов на замок два гроша, а войту третий грош с тых жо вин», – зазначає привілей Мілейчицям на магдебурзьке право. Термін «вергельд» практично не застосовувався, замість нього вживали руські «головцизна», «головизна».

Штрафи були основними покараннями. Конфіскації ж застосовувалися як додаткові покарання при вчиненні державного злочину; основним покаранням у таких випадках були смертна кара або позбавлення прав.

Таким чином, на українських землях XIV-XVIII ст. існувала окрема від загальнодержавної система покарань – для міщан міст-магдебургій. За німецьким правом, до цієї системи входили особистісні і майнові покарання. Серед особистісних були: смертна кара – проста і кваліфікована, тілесні покарання – болісні та членушкоджувальні, позбавлення прав – оголошення таким, що знаходиться під підозрою, поволання, позбавлення честі. Майновими покараннями були конфіскації, штрафи, зруйнування домівки. Тож система покарань за магдебурзьким правом була значно більш розгалуженою, ніж за місцевим правом. Основним моментом у покаранні була його «тяжкість», законодавець турбувався, головним чином, щоб створити струнку ієрархію покарань, в якій тяжкість поступово переходила від мінімуму до максимуму, щоб для злочину будь-якого ступеню тяжкості можна було знайти відповідне покарання. Це дає підстави визначити, що основною метою покарання за магдебурзьким правом була відплата злочинцю злом за спричинене зло.

Однак під впливом українського права запозичене німецьке право зазнало трансформації. Деякі види покарання (кваліфікована смертна кара за чаклунство, ересь, відрубання кінцівок за поранення тощо) не вкоренилися в українських магдебургіях, оскільки протирічили правосвідомості місцевого населення.

УДК 347.451

*Розуменко І. В.,
викладач кафедри історії держави і права
НУ«Одеська юридична академія», Україна*

ЦІНА ЯК УМОВА ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ НЕРУХОМОГО МАЙНА ЗА РОСІЙСЬКИМ ПРАВОМ ХІХ ст.

Ціна була істотною умовою договору купівлі-продажу нерухомого майна за російським правом ХІХ ст., яке діяло в тому числі на території українських губерній Російської імперії.

Ціна визначалася як грошова сума, що надавалася покупцем продавцю як еквівалент за передачу речі у власність покупця. Ціна вказувалася у договорі купівлі-продажу, у тому числі, нерухомого майна. Законодавство вимагало, щоб у договорі ціна була позначена в російській валюті. Як виняток, за згодою контрагентів дозволялося позначення ціни в іноземній золотій або срібній високої проби валюті згідно з її курсом по відношенню до російського карбованця.

Статистичні дані свідчать, що ціни на землю невинно зростали, зробивши якісний стрибок після скасування кріпацтва (не ставлячи за мету проведення ретельного аналізу причин руху цін, вкажемо, однак, що, на нашу думку, зростання цін на землю пояснювалося, зокрема, тим, що відбувалися процеси майнового розшарування на селі і тривала мобілізація земельної власності в руках заможного селянства та купецтва). Так, наприклад, дворянка Є. Михайлова у 1832 р. продала купцю П. Стойкову в Акерманському повіті в 2 тисячі десятин землі за 20 тисяч крб., тобто ціна за десятину землі становила 10 крб. А вже у 60-х рр. XIX ст. ціни зросли майже удвічі та продовжували зростати. За нотаріальними даними про купівлю-продаж землі, у пореформений період середня ціна за десятину була: за період 1868-1877 рр. – 19,1 крб., за 1878-1887 рр. – 26,5 крб., за 1888-1897 рр. – 42,5 крб.

Аграрне перенаселення, яке виникло після скасування кріпацтва, сприяло зростанню соціальної напруженості та нестабільності на селі. З метою зниження такої напруги у 1883 р., як уже вказувалося вище, було створено Селянський поземельний банк, який мав видавати селянам позики на купівлю земель у поміщиків у випадку згоди останніх. Для поміщиків така ситуація була не вигідною, бо загрожувала їхньому землеволодінню. Тож вони добилися створення у 1885 р. Дворянського банку, який видавав позики під заклад землі, причому під нижчий процент, ніж у Селянському банку. Оскільки обидва банки знаходилися під керівництвом одного управляючого, то вони мали змогу взаємодіяти, причому в інтересах соціальної верхівки. Попит на землю зберігався, оскільки кількість безземельних та малоземельних селян не зменшувалася. Таким чином, поміщики отримали змогу не продавати землю за ціну, яка їх не влаштовувала, і почекати зростання ціни. Тож ціни на землю не тільки залишалися високими, але й щорічно зростали. При купівлі землі, що відбувалася за сприяння Селянського Поземельного Банку, динаміка цін була наступною: в українських губерніях у період з 1883 по 1885 р. ціна складала 52 крб. за десятину, у період з 1886 по 1890 р. – 39 крб. за десятину, з 1891 по 1895 р. – 40 крб. за десятину; з 1896 по 1900 р. – 71 крб. за десятину. На підставі аналізу статистичних матеріалів С. Трапезніков вказав, що в середньому ціна за десятину землі

в європейських губерніях Російської імперії у 1883 р. становила 45,4 рублів, а у 1905 р. – 104,9 рублів.

Розбіжність між цінами на землю в різних регіонах Російської імперії становила значну суму. На розмір ціни впливали також призначення та якість землі. Так, наприклад, у північних та центральних нечорноземних губерніях (Новгородській, Смоленській, Тверській) у пореформений період середня ціна землі складала 25-30 рублів за десятину, а в українських губерніях (так званих Малоросійських, Новоросійських) – 40-50 рублів у багатоземельних повітах та близько 100 у малоземельних. В українських губерніях ціна на землю постійно зростала, що пояснювалося прибутковістю ведення господарства у цьому регіоні імперії. У Катеринославській губернії з 1861 по 1872 р. ціни збільшилися на 200 %, у Таврійській – зростали на 10-15 % щорічно, а у Феодосійському повіті – збільшилися у 4 рази.

За загальним правилом, при купівлі-продажу нерухомого майна ціна встановлювалася за обопільною згодою сторін. Але, враховуючи соціальну та економічну, а відтак і політичну значущість нерухомого майна, а також економічні інтереси держави, влада взяла під контроль ціни на нерухомість. Важливим стимулом для збереження контролю влади за обігом нерухомого майна в імперії було те, що при укладанні купчої кріпості на куплене майно сторони мали сплатити у державну казну значне за розміром мито, що дорівнювало певному відсотку з суми договору. Зазначена у договорі ціна була, таким чином, підставою для стягування мита на користь казни, а також визначала якість гербового аркушу, на якому писалася купча кріпость.

Для того, щоб не сплачувати обтяжливе мито у повному обсязі, сторони за обопільною згодою нерідко вдавалися до вказування у договорі фіктивної ціни, що була значно нижчою за реально сплачену. Відтак державна казна не отримувала значних коштів, тож законодавство встановило мінімальну ціну на нерухоме майно – землі та будинки. В актах про перехід нерухомого маєтку у власність покупця ціна визначалася не нижче тієї ціни, яка була встановлена у таблиці, що додавалася до Статуту про мита. Тож можна говорити про державне регулювання ціни на нерухоме майно.

Зауважимо, що таке втручання держави в договірні відносини приватних осіб, у тому числі власника майна, порушувало принципи приватного права. Очевидно, тому деякі видатні цивілісти критично поставилися до встановлення державою мінімальної ціни на нерухоме майно. Д. Мейер вказував, що для охорони інтересів казни було б достатньо вимагати, щоб мита на користь казни сплачувалися із законного мінімуму ціни і сама ціна продажу нерухомого майна у договорі позначалася не нижче цього мінімуму. Однак держава пішла

на втручання в ціноутворення на нерухоме майно, встановивши законний мінімум ціни на землю і будинки.

Таке втручання на практиці породжувало певні проблеми, зокрема, для тих осіб, які мали намір придбати нерухомість, але не мали достатньо коштів для її купівлі за встановленою мінімальною ціною, а також для осіб, які згодні були продати своє нерухоме майно за ціну, нижчу мінімальної встановленої. У таких ситуаціях контрагенти, які доходили згоди щодо ціни, укладали відповідний договір, але у купчій кріпості вказували фіктивну ціну, вищу за реально сплачену. З такого договору сплачувалося встановлене мито, але сторонам було вигідніше сплатити зайві кошти на користь казни, ніж відмовитися від потрібних їм купівлі-продажу.

Однак така практика була не вигідною, насамперед, для родичів осіб, які продавали родове майно, – викупників такого майна. Оскільки, як вказувалося вище, родичі продавця мали право переважного викупу родового майна, то особи, які купили таке майно, впродовж трьох років могли бути примушені до його продажу родичам продавця. І навіть якщо родове майно реально було продане за нижчу ціну, ніж та, що була вказана у купчій кріпості, викупники мусили платити саме ту суму, яка вказувалася як реальна. Крім того, покупці родового майна, прагнучи запобігти можливому примусу з боку викупників, домовлялися із продавцями родового майна про зазначення у купчій кріпості завищеної ціни.

Така практика породжувала численні конфлікти, тож Сенат виніс рішення (№ 254 від 1868 р.), згідно з яким зазначена у купчій кріпості покупна ціна не є безперечним доказом суми, за яку дійсно було куплене майно. Однак зауважимо, що не всяка розбіжність у реальній та зазначеній у купчій кріпості цінах вважалася законною і не тягнула за собою юридичної відповідальності сторін. Ілюстрацією до реалізації такої норми може служити наступна справа. Петров подав позов на Яковлева з вимогою сплатити 2000 карбованців, які той йому обіцяв за посередництво у купівлі будинку де-Вітте за 25000 карбованців (така ціна, як стало відомо Петрову, була реально сплачена за будинок). З'ясувалося, що Яковлев сплатив за будинок суму, меншу за ту, що була вказана у купчій кріпості, але із завдаткової розписки випливало, що, крім вказаної у купчій кріпості обумовленої ціни будинку де-Вітте, Яковлев здійснив не вказані у купчій значні додаткові сплати, які разом із ціною і склали 25000 карбованців. Сенат відмовив Петрову у позові. З цього рішення випливало, що, за взаємною згодою контрагентів, у купчу кріпость можна було не включати крім покупної ціни ще й додаткових витрат, які допускалося зазначити у завдатковій розписці.

*Львівська К. О.,
ст. викладач кафедри Теорії та історії держави і права
Національного університету кораблебудування ім. адм. Макарова,
м. Миколаїв, Україна*

ОСНОВНІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В РАМКАХ СВІТОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ

В місті Маракеш 15 квітня 1994 р. була підписана Угода про заснування Світової організації торгівлі – СОТ (далі – Угода СОТ).

Угода СОТ і її складові угоди передбачають, що країни-члени СОТ повинні були провести взаємні переговори по зниженню бар'єрів у торгівлі товарами і послугами, включаючи переговори стосовно прав інтелектуальної власності, які впливають на міжнародну торгівлю. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (далі – Угода ТРІПС – від англійського Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights) є невід'ємною частиною Угоди СОТ.

Угода ТРІПС є важливим інструментом системи міжнародно-правової охорони авторського права, оскільки її мета полягає в усуненні перешкод на шляху міжнародної торгівлі і сприянні забезпеченню ефективного і достатнього захисту прав інтелектуальної власності. Вона встановлює: стандарти та принципи щодо забезпечення прав інтелектуальної власності; процедури та методи їх захисту; процедури консультацій між Членами СОТ у випадках, коли певний Член СОТ вважає, що практика ліцензування або умови підприємництва в іншій країні – Члені СОТ порушують норми Угоди ТРІПС або негативно впливають на добросовісну конкуренцію.

Угода ТРІПС в сфері авторського права охороняє: твори громадян будь-якого члену СОТ; твори громадян інших держав, які вперше випущені у світ на території члену СОТ; кінематографічні твори, виробники яких мають свою штаб-квартиру або місце проживання на території одного з членів СОТ; твори архітектури, які споруджені на території будь-якого члену СОТ, а також інші художні твори, які є складовою частиною будівлі чи іншої споруди, що розташована на території члену СОТ.

Угода ТРІПС в сфері авторського права застосовує національний режим та режим найбільшого сприяння без жодної дискримінації. Згідно зі ст. 9 Угоди ТРІПС члени СОТ повинні дотримуватись статей 1-21 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (далі – Бернська конвенція) і Додатку до неї, однак п. 1 ст. 9 містить положення, за яким члени СОТ не мають прав та обов'язків

стосовно прав, які надаються статтею 6bis Бернської конвенції або прав, що від неї походять. Зокрема ст. 6bis визначає «моральні права» авторів, а саме права, які зберігаються у автора навіть після передачі ним економічних прав, наприклад, право бути цитованим як автор чи право на захист проти перекручень або інших довільних змін до праці, що шкодять честі та репутації автора. Можна дійти висновку, що Угода ТРІПС має за мету врегулювання торговельних аспектів прав інтелектуальної власності, тому положення п. 1 ст. 9 є виправданим.

Норми Угоди ТРІПС, які стосуються майнових прав авторів відповідають мінімальному переліку майнових прав згідно Бернської конвенції. Згідно ст. 11 Угоди ТРІПС автори комп'ютерних програм, звукових записів та кінематографічних фільмів і їх правонаступники забезпечуються правом дозволу чи заборони комерційного прокату своїх творів широкому загалу. Країна-член СОТ звільняється від цього зобов'язання стосовно кінематографічних творів, якщо їх прокат не призведе до широкого розповсюдження копій таких творів, що в свою чергу, значно послаблює виключні права на відтворення, які мають автори. Водночас, авторам комп'ютерних програм повинно бути забезпечено право надавати дозвіл або забороняти комерційний прокат (оренду) своїх творів, які захищені авторським правом.

Норма ст. 13 Угоди ТРІПС зазначає, що країни-члени СОТ можуть передбачати обмеження або винятки стосовно виключних прав у певних випадках, які не суперечать звичайному використанню твору та не завдають надмірної шкоди законним інтересам власника прав. Дана норма певною мірою обмежує право використання обмежень, які містяться у Бернській конвенції. Угода ТРІПС, а саме ст. 12, уточнює дату, від якої починається обчислення строку охорони якщо він не визначається за принципом тривалості життя людини, не менше 50 років від кінця календарного року, коли була здійснена публікація, дозволена відповідною особою, а за відсутності такої дозволеної публікації, то 50 років від закінчення календарного року створення такого твору.

Для вступу у Світову організацію торгівлі будь-яка країна повинна дотримуватись всіх угод, укладених в рамках цієї організації. У числі цих договорів – Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності. Угода ТРІПС установлює, що термін «інтелектуальна власність» відноситься до всіх категорій інтелектуальної власності, а саме: до авторського і суміжних прав, товарних знаків, географічних позначень, промислових зразків, патентів, топології інтегральних мікросхем і закритої інформації.

Ця угода дуже цікава в тому, що вона не тільки перелічує різні види інтелектуальної власності, що підлягають захисту, але і містить норми і стандарти для такого захисту.

*Кириленко Є. В.,
к.ю.н., ст. викладач кафедри цивільного та кримінального права і
процесу ЧДУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СКАСУВАННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ СМЕРТНОЇ КАРИ В УКРАЇНІ

Поняття смертної кари як вищої міри покарання здавна відома людству. З розвитком суспільства смертна кара втрачає своє значення, адже вона завдає шкоди найвищим соціальним цінностям – життю, здоров'ю, честі і гідності людини. Проте і в наш час це питання є проблемним, з приводу якого точаться гострі дискусії не тільки серед науковців, але й серед пересічних громадян.

Соціологічні опитування свідчать, що майже 48 % населення вважає за доцільне відновити цю найвищу міру покарання за найтяжчі злочини. Із них 7 % вважають страту способом оздоровлення суспільства та зміцнення моралі, 23 %, що смертним вироком можна налякати тих, хто має намір скоїти злочин, а 18 % вважають, що саме в таким чином можна відновити справедливість.

Необхідно зазначити, що саме Україна ще в 1989 році була одним з ініціатором прийняття Генеральною асамблеєю ООН Другого Факультативного договору до Міжнародного пакту про громадські та політичні права, який був направлений на скасування смертної кари. Готовність України йти політичним курсом реального виконання міжнародно-правових зобов'язань у галузі дотримання прав людини обумовила скасування в Українській державі у 2000 році такого виду покарання, як смертна кара. Тому зараз перед органами влади постають завдання покращення системи кримінального права.

Головну роль у скасуванні смертної кари в Україні відіграв Конституційний Суд України, який після тривалих дискусій ухвалив рішення щодо неконституційності ст. 24 КК України, що передбачала смертну кару як вид покарання. У квітні 2001 року український парламент прийняв новий КК України, який замінив смертну кару на довічне позбавлення волі. А в березні 2007 року Президент підписав Закон України «Про приєднання України до Другого Факультативного протоколу до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, що стосується скасування смертної кари». Однак, на думку багатьох правників та пересічних громадян, заміна смертної кари довічним позбавленням волі була передчасною і не відповідала тій криміногенній ситуації, яка склалася в державі, а замінивши покарання смертю довічним ув'язненням, влада свідомо дала надію на волю

серійним вбивцям. Бо, як відомо, засуджений до довічного позбавлення волі має можливість після фактичного відбуття не менше 20 років покарання подати до Президента України клопотання про помилування. У разі помилування визначене засудженому покарання замінюється позбавленням волі на певний строк, але не менше двадцяти п'яти років. Тобто перед такими небезпечними злочинцями відкривається перспектива звільнення від відбування покарання.

За українським законодавством засуджених до довічного ув'язнення тримають у виправних колоніях максимального рівня безпеки, причому окремо від інших категорій засуджених. Крім цього, держава виділяє кошти на забезпечення цих засуджених, які збирає з громадян – платників податків. Тобто фактично наше суспільство стикається з такою ситуацією, коли ті, хто постраждав від злочинців (рідні, близькі загиблих) за свій рахунок утримують злочинців, сплачуючи податки.

Представники правозахисних організацій стверджують, що суворість покарання надто мало впливає на рівень поширеності злочинності та на тяжкість деяких злочинів. Вирішувати проблеми боротьби зі злочинністю, в першу чергу, суворістю покарань – варварський спосіб, а використовувати смертну кару як покарання – культивувати у суспільстві стандарти помсти замість стандартів усвідомленої поваги до права, до життя громадян. А також варто зауважити про недосконалість нашої судової системи, яка інколи допускає помилки. Звичайно з цими помилками необхідно боротися. Наприклад, один із шляхів боротьби із судовими помилками під час призначення смертної кари широко застосовується в американській системі судочинства. Так, між призначенням вироку та приведенням його до виконання, є проміжок часу у 5-10 років, що дає можливість родичам та захисникам протягом цього періоду довести наявність судової помилки.

Як зазначає заслужений юрист України Борис Свиридов, застосування смертної кари пов'язане з рядом негативних впливів на громадську свідомість. Існування смертної кари сприяє закріпленню у правовій та моральній свідомості відсталих моральних норм і знижує в цілому рівень правової та моральної культури суспільства. Таким чином нема переконалих аргументів на користь твердження про те, що суспільство не в змозі знайти інших засобів, крім смертної кари, щоб покарати за скоєний злочин. Як свідчить досвід країн, де смертну кару було скасовано, достатньо суворе покарання, що узгоджується з міжнародними стандартами прав людини, спроможне цілком адекватно продемонструвати осуд суспільством конкретних злочинів.

Позбавлення державою життя одного із своїх громадян не вирішує проблем жертви і її близьких. Смертна кара не захищає суспільство, а відволікає увагу від усвідомлення гострої необхідності розробити ефективні засоби захисту, що в той же час служило б зміцненню і розвитку поваги до прав і життя людини.

Отже, в результаті проведеного дослідження було проаналізовано, що проблема відновлення смертної кари, на сьогодні є дуже суперечливою, оскільки та криміногенна ситуація, яка склалася у нашій країні, з одного боку вимагає застосування жорстокого покарання до злочинців, які вчиняють найтяжчі злочини проти особи, а з іншого боку – відновлення неможливе, адже ми живемо у демократичному суспільстві, яке передбачається охороною найвищих соціальних цінностей – життя, здоров'я, честі і гідності. Таким чином ми не можемо відмовитися від цих принципів, які закріплені і охороняються Конституцією України, і, всупереч Основному закону, відновити смертну кару, бо хіба ми будемо тоді відрізнятися від тих злочинців, які позбавляють права на життя людей, забираючи це право у них самих. Ми живемо у правовій державі і принципи «око за око», «зуб за зуб» для нас є примітивними. Тому відновлення смертної кари не покращить криміногенної ситуації у нашому суспільстві, а тільки насильство буде зупинятися насильством.

УДК 342.8(477)

Коваль А. А.,

к.ю.н., завідувач кафедри конституційного та адміністративного права і процесу, ЧДУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА БУТИ ОБРАНИМ В УКРАЇНІ

В Основному Законі України закріплено, що Україна є суверенною, незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою (ст. 1), носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ (ч. 2 ст. 5).

Конституційне закріплення влади народу зумовлює необхідність запровадження певних механізмів її реалізації. За ч. 2 статті 5 Конституції України, народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Це положення конкретизується приписом статті 69 Конституції України

про те, що народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії.

Безпосередня демократія і представницька демократія є важливими об'єктами конституційного регулювання і мають бути легальними способами та засобами реалізації влади. Тому сфера їх застосування та інші параметри встановлюються Конституцією та законами України. Проте деякі положення Конституції та Законів України викликають певні зауваження щодо їх відповідності конституційним засадам.

Так, згідно ст. 76 Конституції України, не може бути обраним до Верховної Ради України громадянин, який має судимість за вчинення *умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята* у встановленому законом порядку. Слід відзначити, що заперечення викликає конструкція даної норми викликає.

По-перше, при реєстрації кандидата в народні депутати враховується судимість *тільки за умисний злочин*, що означає, що судимість за злочин, вчинений з необережності не береться до уваги. Це викликає принаймні здивування, адже суспільна небезпечність таких діянь у ряді випадків є не менш суттєвою. Так, наприклад, за чинним Кримінальним кодексом України, до злочинів, вчинених з необережності (тобто не умисно) відносяться такі: злочини проти безпеки руху та експлуатації різних видів транспорту: залізничного, водного, повітряного, автомобільного (статті 276, 286, 287 КК України); проти безпеки виробництва: порушення вимог законодавства про охорону праці (ст. 271 КК України), порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою, на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах (статті 272, 273 КК України) та деякі ін. Виникає питання, як можна допустити до управління багатомільйонною країною людину, яка не впоралася з керуванням транспортного засобу, або процесом виробництва.

Крім того, до не умисних злочинів відносяться необережні злочини, вчинені під час виконання посадових або управлінських функцій. Це такі, як службова недбалість (ст. 367 КК України), певна частина військових злочинів (наприклад, недбале ставлення до військової служби (ст. 425 КК України) та деякі злочини проти довілля. Вважаємо, що вчинення подібних діянь є несумісними із статусом народного депутата України, який є представником усього українського народу та виразником його суверенної волі.

Необережні злочини можуть вчинятися й у сфері побуту: вбивство через необережність (ст. 119 КК України), тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 128 КК України), необережне знищення або пошкодження майна (ст. 196 КК України), недбале

зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів (ст. 264 КК України), порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки (ст. 270 КК України) та багато інших. Тут варто згадати текст присяги депутата: «Зобов'язуюсь усіма своїми діями боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу» (ст. 79 Конституції України). Чи має моральне право бути депутатом, і дбати про народ особа, яка допустила такі порушення закону? Незрозуміло, якими міркуваннями керувався законодавець, коли не врахував наявність судимості за неумисні злочини.

По друге, формулювання норми таким чином: *«має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку»* з юридичної точки зору є «тавтологією». Відповідно до Кримінального кодексу (ст. 90, 91) особи, судимість яких погашена чи знята *вважаються такими, що не мають судимості*.

Припинення судимості анулює всі кримінально-правові та загально-правові наслідки засудження і призначення покарання. Сутність даного інституту полягає в тому, що особа, судимість якої погашена або знята, не повинна відчувати жодних негативних наслідків колишньої судимості. Врахування погашеної чи знятої судимості при вирішенні будь-яких питань, зокрема при характеристиці особи, суперечить самій суті інституту припинення судимості та є неприпустимим.

Є й інший аспект проблеми. Не може бути висунутий кандидатом й обраний депутатом громадянин, який має судимість

Зі змісту вказаної статті витікає, що вказана вимога стосується наявності судимості кандидата в народні депутати на день виборів. Постає питання: чи може особа, судимість якої буде погашена до дня виборів висуватися кандидатом та реєструватися кандидатом в народні депутати. Відповідь на це питання міститься в статті 9 Закону України «Про вибори народних депутатів України», яка чітко вказує, що не може бути висунутий кандидатом й обраний депутатом громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку. Вказана неузгодженість не відповідає Конституції України і повинна тлумачитися на користь кандидата, адже Конституція є нормою прямої дії, а положення «не може бути обраним до Верховної Ради України» зовсім не означає таку заборону для висунення і реєстрації кандидата в народні депутати. Тож сказане на наш погляд не відповідає принципу верховенства права і має бути вирішено на законодавчому рівні.

Виходячи зі змісту Конституції, особа, судимість якої на момент висунення її кандидатом в народні депутати не погашена, може бути висунута кандидатом від партії чи як самовисуванець, якщо на момент виборів судимість за вчинений умисний злочин буде автоматично погашена або рішення суду про зняття судимості в установленому законом порядку вступить в законну силу. Наявність непогашеної чи не знятої судимості на момент висунення кандидата та його реєстрації не може бути перешкодою для цього.

Таким чином, за змістом Основного закону, особа може бути висунута кандидатом в народні депутати, якщо її судимість на *момент виборів* буде погашена або рішення суду про її дострокове зняття вступить в законну силу. Сказане на наш погляд буде відповідати принципу верховенства права, а тому, існуюча в законах неузгодженість має бути вирішеною на законодавчому рівні. Особі, яка має судимість не повинно бути відмовлено у висуненні і реєстрації кандидатом в народні депутати, якщо на *момент проведення голосування* судимість буде погашена або рішення суду про її дострокове зняття вступить в законну силу.

УДК 342.5:321.61(091)

Ковальова С. Г.,
*к.ю.н., доцент кафедри історії і теорії держави і права,
ЧДУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

СТАНОВО-ПРЕДСТАВНИЦЬКА МОНАРХІЯ У ВЕЛИКОМУ КНЯЗІВСТВІ ЛИТОВСЬКОМУ

Дослідження досвіду державного будівництва на українських землях завжди є важливим та актуальним, оскільки врахування історичного досвіду може надати безцінний матеріал для осмислення досягнень та прорахунків і їхніх причин. Тож звернення до вивчення історії вітчизняної державності є важливим завданням історико-правових досліджень. Дана робота присвячена періоду XV-XVI ст., коли більшість українських земель перебували у складі Великого князівства Литовського, яке, по суті, було Литовсько-Руською (українською та білоруською) державою, що розвивалася у руслі загальноєвропейських тенденцій.

Як і в інших країнах Європи, у Великому князівстві Литовському на зміну ранньофеодальній прийшла станово-представницька монархія. Цьому сприяли об'єктивні закономірності розвитку держави. Протягом першої половини XV ст. відбувалася централізація держави,

для чого литовські господарі (такий титул носили великі князі литовські) ліквідували удільний устрій. Політичною опорою монаршої влади в державі стали магнати, а згодом і шляхта.

За часів великого князя Казимира Ягайловича оформився становий консультативний орган при великому князі – Пани-Рада. Хоча формування станово-представницьких органів у європейських державах – це об'єктивний процес, зумовлений специфікою розвитку європейських суспільств, слід зауважити, що генетично Пани-Рада безперечно пов'язана із радами, які існували при руських князях. Ради діяли і при литовських господарях. Однак еволюціонування традиційної ради, яка не мала чітко окресленого складу і визначених меж компетенції, і переростання її в офіційний орган державної влади у Великому князівстві Литовському мало і суб'єктивні причини: Казимиру було 13 років, коли він посів литовський престол, тож юний господар потребував підтримки і поради свого оточення. З 1447 р. Казимир змушений був більшість часу проводити у Польщі, отже, фактичне управління часто здійснювали радні пани. Так, у 1474 р. Пани-Рада, а не Казимир повідомляли Пруському Ордену про неможливість через епідемію зібратися уповноваженим для укладання миру Великого князівства Литовського з Орденем. У договорі 1470 р. з Новгородом було зазначено, що у разі відсутності Казимира його зобов'язання боронити Новгород від Москви виконуватиме Пани-Рада; отже, Казимир присягався і цілував хрест не лише за себе, а і за Пани-Раду. Траплялися випадки, коли Рада навіть йшла всупереч князю, наприклад, якщо він схилився до територіальних поступок Польщі. М. Любавський зробив висновок, що Рада стала загальнодержавним органом, а не суто великокнязівською радою.

До складу Пани-Ради у середині XV ст. входили: канцлер, що завідував канцелярією великого князя; підскарбій земський, що відав всіма фінансами князівства, і підскарбій двірний, його помічник; гетьман вищий, заступник великого князя як головнокомандуючого армією, і гетьман польний, його заступник; маршалок земський, охоронець порядку у великокнязівській резиденції, і маршалок двірний, його помічник. Також до складу Пани-Ради входили особи, які обіймали придворні посади: чашник, підчаший, стольник, підстолій, крайчий, конюший, ловчий, а також намісники-воєводи і старости, які управляли окремими землями Великого князівства Литовського, і духовні власті – біскуп Виленський, Луцький, Жмудський і Київський.

У повному складі Пани-Рада збиралася нечасто. Справи зазвичай вирішував вузький склад Ради, який включав тих сановників, що знаходилися у Вільно.

На з'їзди всіх радних панів запрошували спеціальними „позовами». На них могли бути присутніми і ті феодали, які офіційно не входили до складу Панів-Ради, у тому числі і православні руські магнати.

У літературі поширена думка, що можливості участі православних князів у політичному житті Великого князівства Литовського були обмежені ще Городельський привілеєм 1413 р. М. Владимирський-Буданов пояснював малу кількість православних феодалів у Пани-Раді тим, що руські магнати були байдужі до державних справ. Але М. Любавський пояснював перевагу католицького елемента у Пани-Раді тим, що у XV-XVI ст. ще не було впроваджено платні для її членів, тоді як державна діяльність вимагала чималих витрат; таким чином, виконувати обов'язки радних панів могли лише багаті роди. Руські князі поступалися литовським розміром земельної власності, а отже, впливовістю і могутністю. Представники ж багатих магнатських православних родів – князі Слуцькі, Белзькі, Сангушки, Глинські, Заславські, Гольшанські, Глібовичі, Солтани та інші – входили до Панів-Ради у правління і Казимира, і Олександра.

Функції Пани-Ради були юридично оформлені вже при наступникові Казимира Олександрі у привілеї 1492 р. За думкою О. Малиновського, привілеї закріпив правові звичаї, які склалися у ході діяльності Пани-Ради протягом другої половини XV ст. Рада набула повноважень законодавчих, судових, контрольно-наглядових.

Наприкінці XV ст. Пани-Рада стала верхньою палатою Великого вального сейму Литовсько-Руської держави, а нижньою палатою став сейм – орган, що представляв інтереси рицарства-шляхти та верхівки міщан і духовенства.

УДК 347.764

Ковальова-Слуцька В. О.,

*викладач кафедри цивільного і кримінального права і процесу,
ЧДУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ОНОВЛЕННЯ І ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗМІСТУ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО СТРАХУВАННЯ» ЯК НАПРЯМОК ЕВОЛЮЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ

Після здобуття Україною незалежності інститут страхування набуває особливого значення, адже, через страхування реалізується державна політика соціально-економічного захисту населення, а також

формується значні інвестиційні ресурси. Страховий ринок є складовою фінансового ринку держави, який створює підґрунтя для стійкого економічного зростання та відшкодування збитків у разі непередбачуваних несприятливих подій, що можуть негативно вплинути на добробут населення, суб'єктів господарювання та держави. Але для досягнення такого результату необхідним є вдосконалення правових засад та процедур регулювання страхової справи як елемента регулювання страхування в цілому.

На сьогодні вчені визначають три основних напрямки еволюції правового регулювання страхової справи в Україні: оновлення та вдосконалення змісту Закону України «Про страхування»; адаптація законодавства України про страхування до законодавства ЄС; кодифікація страхового законодавства.

Щодо оновлення та вдосконалення змісту Закону України «Про страхування», то основою для цього слугує Законопроект «Про внесення змін до Закону України «Про страхування» за № 9614 від 19 грудня 2011 р.; метою зазначеного законопроекту є підвищення якості життя громадян через підвищення конкурентоспроможності країни та захист національних виробників товарів і послуг, а також через збільшення обсягу довгострокових інвестицій в економіку України. Крім цього, безпосереднім завданням законопроекту є уніфікації стандартів державного страхового нагляду та регулювання в Україні та приведення їх у відповідність до положень, розроблених Міжнародною організацією у сфері нагляду за страховою діяльністю, та директив Європейського Союзу. Прийняття нової редакції Закону сприятиме створенню конкурентного середовища на страховому ринку та рівних умов у випадках, визначених регуляторним актом, для діяльності страховиків-резидентів та нерезидентів, що дасть змогу підвищити якість страхових послуг та знизити їхню вартість.

До першого варіанту цього законопроекту було чимало зауважень як у науковців, так і у експертів у сфері правотворчої діяльності, що спричинило доопрацювання проекту і представлення його уже в іншій редакції.

Необхідно зауважити, що, наразі, цей законопроект був прийнятий у першому читанні, і планується його розгляд у другому. Він уже пройшов погодження у значній кількості комітетів Верховної Ради України, а профільним комітетом виступає Комітет з питань фінансів, банківської діяльності, податкової та митної політики. Крім того, зазначений законопроект виносився на обговорення серед суб'єктів страхової діяльності, наприклад, Ліга страхових організацій України проводила обговорення на своєму офіційному сайті. При цьому,

більшість відгуків стосовно цього проекту мали схвальний характер, хоча зауваження також висловлювалися.

Серед основних положень зазначеного проекту, які відрізняють його від чинного законодавства, є можливість діяльності страхових компаній виключно у формі акціонерних товариств (автори проекту зазначають, що це відповідає останнім світовим тенденціям, а також тенденціям зміни законодавства України у цьому напрямку: нова редакція Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок», зміни до Закону України «Про банки і банківську діяльність»). Крім того, якщо страховики будуть створені у формі акціонерного товариства, інформація щодо їхньої діяльності буде відкритою, оскільки їхня звітність публікуватиметься в засобах масової інформації та на сайті Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, також буде розкрита інформація про власників. Це дасть можливість Нацкомфінпослуг ефективно здійснювати контроль за страховиками, а страховальникам – можливість вільно відстежувати результати діяльності страховика без додаткового звернення до нього); встановлено випадки, коли дозволяється транскордонне страхування (такими випадками є страхування ризиків, пов'язаних із морськими перевезеннями, комерційною авіацією, запуском космічних ракет і фрахтом (включаючи супутники), у разі, якщо об'єктом страхування є майнові інтереси, пов'язані з товарами, які транспортуються, та/або транспортним засобом, яким вони транспортуються, та/або будь-яка відповідальність, що виникає у зв'язку з таким транспортуванням); введено новий порядок реєстрації страховиків; удосконалено інститут страхових посередників, введено ліцензування їхньої діяльності; уведено вимоги до корпоративного управління страховика (вони зумовлюють наявність переліку обов'язкових органів управління страховика; міжнародна практика свідчить про необхідність законодавчого регулювання корпоративного управління, оскільки це є єдиний спосіб досягнення відкритості страховика та захисту страхувальників від можливого неякісного управління страховиком); виокремлення перестраховання в окремий правовий інститут з особливостями правового регулювання в порівнянні зі страхуванням; більш докладно врегульовано систему пруденційного нагляду.

Хоча зазначений законопроект дістав схвалення та рекомендації до прийняття профільним комітетом, проте, за висновком Головного науково-експертного управління апарату Верховної Ради України, проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо викладення Закону України «Про страхування» у новій редакції» може бути прийнятий за основу і потребує подальшого

доопрацювання. Такий висновок був наданий, виходячи із того, що проектом передбачене надмірне втручання спеціального уповноваженого органу виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг у створення та діяльність страховиків, що є необґрунтованим обмеженням свободи підприємницької діяльності та ставить під сумнів можливість досягнення задекларованих у Пояснювальній записці до проекту цілей, зміцненню ринкових засад діяльності учасників страхового ринку; певні зауваження також висловлені до проекту з точки зору повноти регулювання в ньому відповідних суспільних відносин, так, у проекті відсутнє чітке визначення, які види страхування є обов'язковими, а які – добровільними; крім того, у проекті відсутні норми, які регулюють діяльність таких учасників страхового ринку, як аварійні комісари (їх об'єднання), аджастери, сюрвейвери тощо. До того ж, у проекті чітко не визначено, чим саме вони мають займатися тощо. Зазначені, а також низка інших недоліків роблять неможливим прийняття проекту без змін. Водночас, вчені вказують, що викладення Закону України «Про страхування» у новій редакції є необхідною передумовою нормального функціонування ринку страхових послуг.

Таким чином, зазначений проект закону має бути перероблений і в перспективі складатиме новий щабель еволюції правового регулювання страхової справи в Україні.

УДК 342.726-053.2:[616.98:578:828]

*Колодочка О. Є.,
аспірант Запорізьського Національного Університету
кафедри адміністративного та господарського права, Україна*

ОГЛЯД ОСНОВНИХ НОРМАТИВНО ПРАВОВИХ АКТІВ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ, ЯКІ ЖИВУТЬ З ВІЛ

Дитина потребує спеціальної охорони і піклування, що передбачає, окрім іншого, належний правовий захист. Дитина, яка живе з ВІЛ/СНІДом, потребує ще більшої уваги, оскільки часто потребує глибшого захисту свої прав з боку держави

У статті 1 Конвенції про права дитини, яка була ратифікована в Україні 27 вересня 1991 року, визначено, що «дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо згідно із законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше». У статті 6 Сімейного кодексу України вказано: «Правовий статус дитини

має особа до досягнення нею повноліття. Стаття 1 Закону України «Про охорону дитинства» передбачає, що дитина – це особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно із законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше.

Відповідно до частини 1 статті 9 Конституції України міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Найважливішим із таких міжнародних договорів у сфері захисту прав дитини є прийнята ООН Конвенція про права дитини, яка містить основні поняття прав дитини, положення про головні принципи їх дотримання та механізми захисту цих прав, а також конкретні пропозиції щодо їх удосконалення.

Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для забезпечення захисту дитини від усіх форм дискримінації або покарання на підставі статусу, діяльності, висловлюваних поглядів чи переконань дитини, батьків дитини, законних опікунів чи інших членів сім'ї. У статті 3 Конвенції сказано про те, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється як найкращому забезпеченню інтересів дитини.

Конституція України та інші законодавчі акти України забороняють дискримінацію за станом здоров'я, гарантують усім рівне право на охорону здоров'я та медичну допомогу, право на інформацію, а також інші права. Закон України «Про охорону дитинства» визнає охорону дитинства стратегічним загальнонаціональним пріоритетом, встановлює основні засади державної політики у цій сфері, зокрема щодо забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист і всебічний розвиток, і має на меті розширення соціально-правових гарантій дітей, створення соціально-економічних і правових інститутів із метою захисту прав та законних інтересів дитини в Україні. Закон України «Про охорону дитинства» також декларує право на державну допомогу дітям, які живуть із ВІЛ (ВІЛ-позитивним та хворим на СНІД). Цивільний кодекс України, у якому також закріплено право на таємницю про стан здоров'я Кримінальний кодекс України містить статті, які є важливими в контексті політики щодо ВІЛ-позитивних дітей. Приміром, стаття 137 передбачає відповідальність за неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей, стаття 140 встановлює кримінальну відповідальність за недбале чи несумлінне виконання медичним чи фармацевтичним працівником своїх обов'язків, статтею 145 передбачено такий злочин, як незаконне розголошення лікарської таємниці.

Актуального значення у контексті захисту прав дитини, в останні роки набуло питання захисту персональних даних громадян (Закон України від 01.06.2010 р. «Про захист персональних даних»). Відповідно до законодавства, для розкриття ВІЛ статусу своїй дитині батьки мають право звернутися до інших осіб. Це підтверджується ч. 2 ст. 154 Сімейного кодексу України, в якій зазначається, що батьки мають право звертатися до громадських організацій за захистом прав та інтересів дитини. Якщо розкриття статусу здійснюється не батьками, а іншою особою, то на це потрібна згода батьків. Це встановлюється п. 1.7 «Інструкції про порядок надання медико-соціальної допомоги ВІЛ інфікованим дітям», затвердженої 26 грудня 2007 р.

Якщо ж дитина постійно живе у закладі охорони здоров'я, навчальному або іншому дитячому закладі, функції опікуна та піклувальника щодо неї покладаються на адміністрацію цих закладів (відповідно до ст. 245 Сімейного кодексу України). Таким чином, саме представник адміністрації закладу має дати згоду на розкриття дитині ВІЛ позитивного статусу.

Початок визначенню державної політики щодо ВІЛ-інфекції та сучасному правовому регулюванню питань, що виникають у цій сфері, поклав Закон України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть із ВІЛ» від 12.12.1991 р. Цей Закон найповніше гарантує права людей, які живуть із ВІЛ, принципи конфіденційності, повагу до прав і свобод, визначених законами України й міжнародними угодами. Зокрема, в статті 4, частині 6 Закону сказано: «Держава гарантує забезпечення: неприпустимості дискримінації людей які живуть з ВІЛ та необхідності формування толерантного ставлення до них до відповідних навчальних програм для середніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладів».

УДК 347.45/.47, 374.4

Шаповалова О. І.,

к.ю.н., доцент кафедри цивільного та кримінального права та процесу юридичного факультету ЧДУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

МЕТА ДОГОВОРУ УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ

Договір управління майном є одним з посередницьких договорів, коли посередник здійснює підприємницьку діяльність з метою отримання власного прибутку, але при цьому діє за рахунок іншої

особи та в її інтересах. Така посередницька діяльність на користь власника найбільш ефективна, якщо управитель-посередник є професіоналом у сфері управління, має мету отримання прибутку, але прибутковість його діяльності є наслідком забезпечення прибутковості власника майна або вигодонабувача. Однак серед науковців відсутня єдність думок щодо платності цього договору, що породжено прогалинами у правовому регулюванні, внаслідок чого виникають проблеми у правозастосуванні та судовій практиці. Усе це обумовлює актуальність цього дослідження.

Специфікою договору управління майном є те, що він імперативно зазначений оплатним. Однак дослідники, коментуючи норми глави 70 Цивільного кодексу «Управління майном», вказують, що не повинно виключати існування й безоплатного договору управління майном, коли мотивами управителя не є отримання доходу від виконання дій за цим договором, наприклад, якщо він відчуває моральні зобов'язання щодо підопічного або особи, яка безвісно відсутня. Окремі науковці при цьому зазначають, що у такому випадку відносини між установником та управителем будуть мати змішаний характер, а деякі норми коментованої глави 70 Цивільного кодексу «Управління майном» не будуть застосовуватися, зокрема п. 1 ст. 1042, п. 2 ст. 1035, тобто норми про оплату. З такою позицією науковців не можна погодитися. Відмінність оплатних договорів від безоплатних полягає не тільки у наявності або відсутності умови договору щодо плати, а у більшому обсязі прав та обов'язків сторін, більшому обсязі майнової відповідальності тощо. Мотиви, за якими управитель вступає у зазначені договірні відносини, можуть бути як правомірно корисними (отримання плати за здійснення управлінських функцій), так і безкорисними (наприклад, при виконанні моральних зобов'язань перед підопічним або родичами померлого тощо). Але якщо управитель діє безкорисно, не як підприємець, то за законом не можна покласти на нього повну майнову відповідальність незалежно від вини, зокрема відповідальність за фактори звичайного комерційного ризику, невичерпний перелік яких зазначений у ст. 617 ЦК, також з такого управителя не можна вимагати відшкодування вигодонабувачеві упущеної вигоди (ст. 1043 ЦК) тощо.

Грунтуючись на свободі договору, сторони можуть відступити від положень актів цивільного законодавства та врегулювати свої відносини на власний розсуд (п. 3 ст. 6 ЦК), саме цією нормою пояснюється зазначена позиція науковців щодо можливості зміни норми ст. 1029 ЦК щодо платності договору управління майном. Але науковці не врахували винятки з цієї норми щодо заборони такого відступлення, якщо обов'язковість для сторін положень актів законодавства випливає із самої суті відносин між сторонами. Прикладом такої неможливості відступлення від законодавства коментатори ст. 6 ЦК зазначають договір дарування, в якому не можна

перебачити плату, оскільки дарування за своєю сутністю є безоплатним договором. Такий приклад науковців вважаємо обґрунтованим, оскільки договір дарування втрачає сенс, свою сутність, якщо його передбачити оплатним. Це вже не буде договір дарування, а буде інший договір, наприклад, купівля-продаж, та до цього нового договору вже не можна застосовувати норми договору дарування. Так само і до договору управління майном. Якщо законодавець встановив правове регулювання цього договору у главі 70 Цивільного кодексу «Управління майном» як платного та підприємницького, то відступлення від цих імперативних норм унеможливило застосування до таких безоплатних відносин норм глави 70 Цивільного кодексу «Управління майном». Це вже будуть інші відносини, які регулюються іншими нормами права, тому необхідно визначити їх правову природу, що і буде метою цього дослідження.

Як вже зазначалося, безоплатний договір управління майном укладається, якщо мотивами управителя не є отримання доходу від виконання дій за цим договором, наприклад якщо він відчуває моральні зобов'язання щодо підопічного або особи, яка безвісно відсутня. Метою таких відносин є не отримання прибутку, а забезпечення особистих немайнових і майнових прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх осіб, а також повнолітніх осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права та виконувати обов'язки. Саме з таким завданням виникають відносини, врегульовані главою 6 «Опіка та піклування» Цивільного кодексу. Та якщо за ст. 1034 ЦК, що регулює підприємницькі відносини управління майном, передбачається отримання установником управління вигоди від передання майна, то за ст. 72 ЦК передбачено обов'язок опікуна дбати про збереження та використання майна підопічного в його інтересах. При цьому порівнянні обов'язків наочно можна побачити різницю між цими відносинами та, відповідно, відповідальністю за їх порушення.

Однак помилковим буде висновок, якщо управління встановлюється щодо майна осіб, які за законом потребують опіки та піклування, то укладається безоплатний некомерційний договір, а якщо управління встановлюється власником майна без вад дієздатності – то оплатний комерційний. За ст. 54 ЦК орган опіки та піклування може призначити управителя майна, яке використовувалося у підприємницької діяльності, якщо власник цього майна потребує опіки та піклування. Тому вважаємо, що в цьому випадку з управителем – суб'єктом підприємницької діяльності, може бути укладений як платний комерційний договір, який буде регулюватися главою 70 Цивільного кодексу «Управління майном», так і безоплатний не комерційний договір, який буде регулюватися главою 6 «Опіка та піклування», при цьому не вимагається, щоб управитель був підприємцем. Якщо ж установник управління не потребує опіки та піклування, та не може або не хоче із суб'єктивних причин турбуватися про своє майно

особисто, то він може укласти договір управління майном платний та отримувати вигоду, керуючись главою 70 Цивільного кодексу «Управління майном», або укласти безоплатний договір управління майном. Але в останньому разі, на нашу думку, не можна керуватися главою 70 Цивільного кодексу «Управління майном», оскільки це вже будуть інші некомерційні відносини, управитель може не бути суб'єктом підприємницької діяльності, тому за даних обставин законодавством не передбачене правове регулювання. Але якщо застосувати аналогію закону, то можна, на наш погляд, керуватися правовим регулюванням глави 6 Цивільного кодексу «Опіка та піклування». При цьому від управителя, який погодився управляти майном безоплатно, не можна вимагати вигоди, а можна вимагати тільки дбати про збереження та використання майна установника управління в його інтересах. Наприклад, якщо в безоплатне управління переданий житловий будинок, то обов'язком управителя буде утримання цього будинку за рахунок власника у технічному стані, належному для проживання установника.

Висновки. Законодавець тому визначив договір управління майном оплатним та передбачив, що управителем може бути суб'єкт підприємницької діяльності, щоб максимально захистити інтереси власника майна або вигодонабувача у примноженні майна, отриманні прибутків від використання майна діями професійного управління. Якщо договір управління майном визначається безоплатним, то управитель може не бути суб'єктом підприємницької діяльності, від нього не можна вимагати надавати вигоду від майна, а тільки обов'язок дбати про збереження та використання майна в інтересах установника управління або третіх осіб.

УДК 340.12(091)

*Василенко О. В.,
викладач кафедри історії та теорії держави і права,
ЧДУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

Повалення самодержавства в Російській імперії і становлення нового ладу супроводжувалися, як і в будь-якій іншій країні, законодавчим хаосом: ліквідовано значну частину старого законодавства, з'явилася нове. Все це було присутнє і на українських землях в період становлення державності за Центральної Ради. Потрібно було формувати нове соціально-політичне законодавство.

Того ж дня, що й IV Універсал (22 січня 1918 р.), Центральна Рада прийняла ще один важливий конституційний акт – «Закон про національно-персональну автономію». Найчисленнішим національним меншинам, які населяли Україну, – росіянам, євреям і полякам

надавалось право на національно-персональну автономію. Щодо інших меншин – білорусів, чехів, татар, греків, болгар та інших, то вони могли користуватись таким правом після подачі відповідної заяви до Генерального суду, підписаної не менше, ніж 10 тис. громадян.

Центральна Рада проголосила право на самостійне творення національного життя невід'ємним, природним правом націй. Кожна з них могла створити на території України Національний союз.

Персональний його склад закріплювався у такваному Національному кадастрі, куди кожний громадянин повинен бути вписаним або за його ж бажанням – виписаним. Національним союзам належало виняткове право представляти нації перед державними та іншими органами УНР. Всі органи Національних союзів вважались державними. Найвищим представницьким органом кожного союзу були Національні установчі збори, виконавчим – Національні ради.

Центральна Рада надавала, як бачимо, дуже великого значення розв'язанню національної проблеми, національно-культурному та адміністративно-політичному розвитку кожної національної меншості в Україні. Це засвідчує і той факт, що з першого ж дня функціонування Генерального секретаріату, а потім Ради народних міністрів у їх складі діяло секретарство (міністерство) міжнаціональних справ. Наприклад, у складі польського відомства діяли три департаменти: освіти, національного самоврядування і загальний.

У квітні 1918 р. ЦР прийняла закон про відкриття у Києві єврейської вчительської семінарії. Вона повинна була підготувати вчительські кадри для єврейських шкіл. При ній мали функціонувати бібліотека, педагогічний музей, кабінети, лабораторії.

У зв'язку із загостренням відносин з російською владою, особливо з більшовиками, які почали війну з Україною, сепаратистські, національно-патріотичні настрої діячів ЦР і уряду різко зросли. Коли українська влада на початку березня 1918 р. повернулася після вигнання більшовиків до Києва, то уряд негайно видав усім міністерствам та нижчестоячим органам розпорядження виготовляти всі вивіски, написи, оголошення, бланки, печатки українською мовою. Наказувалось вести державною мовою діловодство, листування, придбати відповідні словники, граматики, організувати для урядовців усіх рангів курси з вивчення української мови; вивішувати у людних місцях тексти законодавчих актів ЦР та уряду, зокрема четвертого Універсалу, жовто-блакитні прапори, герб УНР.

На початку березня, перебуваючи ще у Житомирі, Центральна Рада прийняла ще два закони конституційного характеру: 2 березня – «Про громадянство УНР» та 4 березня – «Про реєстрацію громадянства УНР». Обговорюючи ці закони, українські державотворці виходили з засади, що держава повинна слугувати народові, бути його представником, виразником волі народу.

Українським громадянином вважався кожен, хто народився на території України, зв'язаний з нею постійним перебуванням і на цій

підставі одержить відповідне свідоцтво. Треба ще було скласти впродовж трьох місяців урочисту обіцянку на вірність Україні. Громадяни України повинні були всіляко підтримувати свою державу, виконувати її закони, боронити від ворогів, підтримувати лад, порядок, свободу, рівність і справедливість. Вони користувались всією повнотою громадянських і політичних прав.

Хто з жителів України не хотів бути її громадянином, повинен у визначений термін подати відповідну заяву про це за місцем перебування. Такій особі видавалось тимчасове посвідчення про дозвіл перебування на території УНР терміном до 3 місяців.

29 квітня відбулась чергова сесія Центральної Ради. Обговорено та ухвалено проект Конституції УНР, внесено зміну в земельний закон (не підлягали конфіскації землі до 30 десятин, а не 40), створено інститут Президента УНР, яким обрано М.Грушевського.

Конституція мала підзаголовок: «Статут про державний устрій, права і вольності УНР». Вона складалася з 8 розділів і 86 статей: Загальні постанови; Права громадян України; Органи влади Української Народної Республіки; Всенародні Збори Української Народної Республіки; Про Раду Народних Міністрів Української Народної Республіки; Суд Української Народної Республіки; Національні союзи; Про тимчасове припинення громадянських свобод.

За Конституцією УНР закони приймалися тільки парламентом.

Але засідання 29 квітня було останнім у діяльності Центральної Ради, яка проіснувала тринадцять з половиною місяців – з 17 березня 1917 р. до 29 квітня 1918 р.

Того ж дня, 29 квітня, німецька влада розігнала Центральну Раду. Більшість населення України сприйняли цей факт з байдужістю. Центральна Рада, як зазначалось, втратила авторитет в Україні, виявившись неспроможною вчинити належний опір ідеологічній пропаганді й військовим діям більшовиків, проводячи неефективну й нерішучу соціально-економічну й військову політику.

УДК 347.728.21.3

Мамчур Л. В.,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного та кримінального права і процесу, ЧДУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦІЛНОСТІ СИСТЕМИ РЕЄСТРУ ВЛАСНИКІВ ІМЕННИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА НАЛЕЖНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ АКЦІОНЕРІВ У АКЦІОНЕРНОМУ ТОВАРИСТВІ

За загальним правилом ст. 194 Цивільного кодексу України, права власника цінного паперу можуть бути реалізовані лише при пред'явленні

цього цінного паперу. Так, права акціонера – майнові та особисті немайнові, – посвідчуються та реалізуються по пред'явленню акції.

Фактично, пред'явлення акції як документа звичної форми в Україні є неможливим, бо відповідно до новели законодавця, закріпленої у ст. 6 Закону України «Про цінні папери і фондовий ринок» від 23 лютого 2006 року № 3480-IV, акції можуть бути лише іменними та повинні існувати виключно у бездокументарній формі. Нагальною потребою часу стало віднайдення і закріплення у законодавстві особливих механізмів посвідчення прав, що випливають із акції як бездокументарного цінного папера.

Альтернативою пред'явленню акції у документарній формі у випадку бездокументарної акції є пред'явлення виписки про стан особового рахунку із системи реєстру акціонерів – особливого роду бази даних, створення і підтримання якої у актуальному стані повинен забезпечити емітент акцій. На практиці, емітент укладає договір на ведення системи реєстру із професійним учасником фондового ринку – реєстратором, який має ліцензію Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, а отже, засвідчив перед НКЦПФР власну професійну компетентність, а також наявність матеріально-технічної бази, необхідної для ведення реєстру.

Згідно розділу 1 Положення про порядок ведення реєстрів власників іменних цінних паперів, затв. рішенням ДКЦПФР від 17.10.2006 р. № 1000 (далі – Положення), система реєстру власників іменних цінних паперів (далі – СРВІЦП) – це сукупність даних, що забезпечує ідентифікацію зареєстрованих у цій системі власників, номінальних утримувачів та емітента, а також іменних цінних паперів, зареєстрованих на їх ім'я, облік усіх змін інформації щодо вищевказаних осіб та цінних паперів, одержання та надання інформації цим особам і складання реєстру власників іменних цінних паперів.

Слід наголосити, що саме інформація із СРВІЦП є визначальним і єдиною можливим способом для акціонера заявити про належні йому права; тому підтримання цілісності СРВІЦП є важливим і повинне гарантуватися державою.

Передбачивши цілий ряд організаційних і правових заходів, спрямованих на належне ведення системи реєстру реєстроутримувачем, законодавець окремо регламентував також особливі обов'язки реєстратора до збереження даних реєстру. Так, у випадку анулювання ліцензії реєстратора, останній повинен повідомити про це емітентів, чий реєстри він утримує, у 5-денний строк, вжити заходів до максимально повного збереження даних реєстрів (закрити їх) і передати дані реєстрів наступному реєстроутримувачу, емітенту чи Національному депозитарію не пізніше 10 днів із дня набрання чинності рішенням НКЦПФР про анулювання ліцензії. Аналогічно реєстратор повинен вчинити за розпорядженням емітента, якщо договірні відносини між ним та емітентом припиняються (закінчився або був розірваний договір на ведення системи реєстру).

Практика свідчить, що навіть такі чіткі приписи законодавства виконуються не завжди, і випадки невідомої втрати частини або усіх даних системи реєстру з різних причин (упущення чи недобросовісність емітента або реєстратора, наявність одразу кількох реєстраторів, несанкціоновані втручання у систему) є непоодинокими. Інколи відновлення системи реєстру можливе власними силами реєстроутримувача, і відбувається шляхом унесення змін до реєстру, який за складом власників цінних паперів та належних їм цінних паперів збігається з останньою дійсною копією реєстру.

Згідно п. 1, п. 2 розділу IX Положення, утратою системи реєстру акціонерів товариства без можливості її відновлення власними силами реєстроутримувача (далі – втрата реєстру) вважається реальна відсутність системи реєстру в реєстроутримувача та не відновлення її у передбачені строки та/або у відповідному порядку.

Тим часом, без реєстру власників іменних цінних паперів акціонери позбавлені можливості реалізувати свої права на розпорядження своїми акціями, отримання дивідендів, інформації про діяльність АТ, інших передбачених законодавством та умовами емісії прав.

Хоч факт утрати реєстру, відповідно до Положення № 1000, може бути встановлено уповноваженою особою НКЦПФР під час розгляду справи про правопорушення на ринку цінних паперів, проте часто цей шлях є неможливим (наприклад, коли встановити місцезнаходження реєстратора або його посадових осіб не вдається). Тоді єдиним шляхом для акціонера, якому стало відомо про втрату СРВІЦП, відновити свої права за акцією є порушення у суді цивільної справи в порядку окремого провадження з вимогою про встановлення факту втрати даних СРВІЦП (крім акціонера, з такою вимогою до суду може звернутися і емітент).

Підставами для встановлення факту втрати системи реєстру емітента згідно документу можуть бути: непередача реєстру власників іменних цінних паперів, засвідченого підписом керівника та печаткою реєстроутримувача, від реєстратора до Центрального депозитарію; непередача цього ж реєстру (у зв'язку з неможливістю його ведення) від реєстратора до емітента; відсутність такого реєстру на зберіганні в депозитарній установі, яка до набрання чинності Закону України «Про депозитарну систему України» здійснювала ведення системи реєстру власників іменних цінних паперів; втрата або несанкціоноване знищення документів.

Подальший шлях до відновлення даних СРВІЦП окреслено у нещодавно прийнятому Порядку забезпечення інтересів власників іменних цінних паперів у разі відсутності документів системи реєстру власників іменних цінних паперів певного випуску, затв. Рішенням НКЦПФР від 24.06.2014 № 805. Так, уповноважений орган емітента має прийняти рішення про відновлення інформації про власників іменних цінних паперів певного випуску та здійснити інші дії щодо відновлення втраченої інформації про власників іменних цінних паперів

випуску та формування реєстру, власними силами або з допомогою депозитарної установи за її згодою, та повідомляє про прийняте рішення Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку.

Далі відбувається відновлення втрачених баз даних на підставі інформації, що стосується відповідного випуску акцій і надається після публікації повідомлення у офіційних друкованих ЗМІ, на веб-сторінках НКЦПФР і емітента: а) зацікавленими особами з числа акціонерів (виписки про стан особового рахунку, інші підтверджувальні документи), б) депозитарними установами, що здійснюють облік відповідних прав за акціями, в) Центральним депозитарієм та г) Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. При цьому, НКЦПФР залишає за собою можливість контролю за діями нового реєстроутримувача із відновлення інформації.

Таким чином, лише з прийняттям Порядку № 805 стало можливим реальне відновлення правових можливостей для тих акціонерів, чії облікові записи з різних причин були непоправно втрачені у системі реєстру, а факт втрати отримав своє підтвердження в судовому порядку. Це позитивним чином повинно впливати на активність інвесторів на ринку акцій в Україні.

УДК 343.6(091)

*Патлачук О. В.,
здобувач кафедри теорії та історії держави і права
Міжнародного державного університету, м. Одеса, Україна*

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЖИТТЯ ОСОБИ ЗА СТАТУТАМИ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО

Розвиток сучасного вітчизняного кримінального права неможливий без урахування історичного досвіду, накопиченого нашими предками. Тож важливим є звернення до історії становлення як кримінального права в цілому, так і окремих його інститутів. Сказане справедливе і по відношенню до інституту злочину, який є одним із центральних інститутів кримінального права.

Інститут злочину привертав увагу багатьох вчених-істориків права. Дослідженню злочинів проти особи у праві Великого князівства Литовського у своїх наукових працях приділяли увагу такі дослідники, як Г. Демченко, Т. Довнар, С. Ковальова, С. Кудін, В. Кульчицький, Ф. Леонтович, Р. Лашенко, М. Максимейко, І. Малиновський, П. Музиченко, Я. Падох, Ю. Сеньків, О. Сокальська, І. Усенко, І. Черкаський, Є. Шаломєєв, І. Юхо та ін.

Дана розвідка присвячена аналізу злочинів проти життя особи за видатними пам'ятками литовсько-руського права – Статутами Великого князівства Литовського 1529, 1566 і 1588 рр. Статуту започаткували новий етап розвитку литовсько-руського кримінального права, що відобразилося в удосконаленні та ускладненні теоретичних уявлень про злочин.

До прийняття Статуту 1529 р. злочин сприймали як фізичну, матеріальну або моральну кривду, яку було завдано окремій особі чи спільноті. На думку Ю Сеньківа, це свідчило про вплив на розвиток литовсько-руського кримінального законодавства руського звичаєвого права. З прийняттям Статуту 1529 року поняття злочину отримало подальшого розвитку. Насамперед це проявилось в удосконаленні термінології для позначення поняття злочину. На відміну від Руської правди, у Статутах поняття «вбивство» позначали вже кілька термінів: «мужобойство», «забойство», «о горло приправиль» тощо. Злочини проти здоров'я, особистої недоторканості і майна окремих у Статутах мали назву «квалт».

Як і в Руській правді, проте дещо ширше, у Статутах виділяють розмежування убивств за формою вини, статтю та соціальним станом убитого. Наприклад, як навмисне вбивство кваліфікувалося позбавлення життя під час розбійного нападу (Статут Великого князівства Литовського 1529 року, розд. 7, арт. 1; 8, розд. 11, арт. 1), батько-вбивство (Статут Великого князівства Литовського 1529 року, розд. 7, арт. 14; Статут Великого князівства Литовського 1588 року, розд. 11, арт. 16), вбивство одного з подружжя (Статут Великого князівства Литовського 1588 року, розд. 11, арт. 10), брата чи сестри (Статут Великого князівства Литовського 1529 року, розд. 7, арт. 15; Статут Великого князівства Литовського 1588 року, розд. 11, арт. 17) тощо. Вбивство жінки каралося подвійною сплатою головщини, і коло жінок, яких це стосувалось, поступово розширювалось (Статут Великого князівства Литовського 1529 року, розд. 11, арт. 1; Статут Великого князівства Литовського 1566 року, розд. 11, арт. 13, розд. 12, арт. 1, 3), що свідчило про зростання ролі жінки у сім'ї та суспільстві.

Мужебойство поділялося на навмисне, яке могло набирати форми тяжкого вбивства, кваліфікованого або підступом, або особливо близьким зв'язком між убивцем і жертвою, звичайного вбивства і вбивства легкого, до якого, як це не дивно, належало вбивство власної дитини чи дитини, вродженої поза подружжям. До легкого вбивства наближене було вбивство ненавмисне, передусім у наслідок занедбання. Поза тим було відоме вбивство випадкове («пригодне мужебойство»), цілком вільне від кари, подібно як і вбивство при самообороні.

Таким чином, Статути Великого князівства Литовського започаткували нову сторінку в розвитку вітчизняного кримінального права, зокрема, інституту злочину. До суб'єктів злочину належали як вільні, так і залежні особи. У Статутах 1529, 1566 і 1588 років розрізнялись умисел і необережність, замах і закінчений склад злочину, необхідна оборона і крайня необхідність, чітко визначалася співучасть у скоєнні злочину.

Відстежується поділ вбивств на навмисні (складні) та ненавмисні (прості). До навмисних належали вбивства з обтяжуючими обставинами (наприклад: групове вбивство, вбивство родичів з метою отримання спадщини). До простих відповідно відносили вбивства без злого умислу.

УДК 349.2

Котова Л. В.,

к.ю.н., доцент кафедри правознавства

ІЮ та МП СНУ ім. В. Даля, м. Луганськ, м. Северодонецьк, Україна

Арсентьєва О. С.,

к.ю.н., доцент кафедри правознавства

ІЮ та МП СНУ ім. В. Даля, м. Луганськ, м. Северодонецьк, Україна

ЩОДО ЮРИДИЧНОЇ ПРИРОДИ ТА МІСЦЯ АУТСОРСИНГУ СЕРЕД НЕСТАНДАРТНИХ ФОРМ ЗАЙНЯТОСТІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Науково-технічний розвиток, віяння та досвід країн Заходу стимулює швидкий розвиток різноманітних форм зайнятості. Зокрема, це стосується альтернативної зайнятості, яка останнім часом набуває все більшого розповсюдження, але не має достатньо чіткого визначення у чинних нормативних актах, що й зумовлює актуальність обраної теми.

Слід зазначити, що питання вдосконалення правового регулювання правовідносин при застосуванні різних форм зайнятості знаходяться у центрі уваги як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Питанню використання нестандартних форм зайнятості, приділяється все більше уваги з боку вітчизняних науковців, таких як В. С. Васильченко, С. М. Задорожна, Г. А. Капліна, А. Коняєва, М. Курзіна, Л. І. Лазор, Л. В. Новожилова, М. С. Поліщук, І. І. Шамшина, І. М. Шопіна та ін. Проте, незважаючи на достатню увагу дослідників щодо означеного питання, й досі немає однозначного розуміння поняття та місця

аутсорсингу серед нестандартних (альтернативних) форм зайнятості, що й обумовлює мету цих тез.

У літературі зазначається, що повна зайнятість – це зайнятість, за якої пропозиція робочої сили повністю покривається попитом та являє собою діяльність протягом повного робочого дня (тижня, року), яка забезпечує дохід у нормальних для даного регіону розмірах. Вважаємо, що повна зайнятість є типовою формою зайнятості. Аналіз різних форм зайнятості дозволяє констатувати, що типові характеризуються загально встановленими нормативами щодо норм робочого часу, режиму роботи, організації робочого місця та законодавчо встановленого механізму правового регулювання. Вказані критерії закріплено на законодавчому рівні. Наприклад, норма робочого часу не має перевищувати 40 годин на тиждень, певні вимоги існують і до організації робочого місця та ін. Тож, законодавець, визначаючи максимально допустимі норми та умови використання найманої праці, робить їх, так би мовити, своєрідними еталонами. А постійне та стандартне використання робить їх типовими нормами.

На підставі зазначеного, розділяємо позицію вчених та вважаємо, що у разі відступу від визначених у чинному законодавстві типових норм щодо умов та режиму організації праці, встановлення спеціального правового механізму регулювання можна говорити про альтернативні або нетипові, нестандартні форми її застосування.

Розглядаючи це питання, О. В. Волкова визначає альтернативну зайнятість як трудову діяльність, яка не відповідає типовим стандартам.

Беручи до уваги наведене, вважаємо, що найбільш правильним та змістовним буде таке визначення нестандартних (альтернативних) форм зайнятості. «Альтернативна форма зайнятості – це трудова діяльність працівників, що передбачена або не заборонена чинним законодавством України, однак за особливістю організації режиму робочого часу, робочого місця та умов праці не відповідає стандартним (типовим) правилам і потребує спеціального механізму правового регулювання».

У науковій літературі до нестандартних (альтернативних) форм зайнятості відносять такі види зайнятості: надомна праця та форми зайнятості на умовах гнучкого робочого часу (часткова зайнятість або відпрацювання неповного робочого часу, скорочений робочий тиждень, сумісництво, тимчасова та епізодична зайнятість). Застосування того чи іншого виду альтернативної зайнятості залежить від соціально-економічної ситуації в країні та особливостей певних категорій працюючих.

Аналіз публікацій виявив, що на сьогоднішній день немає однастайності у визначенні місця аутсорсингу серед форм

нестандартної зайнятості. З одного боку, такі вчені як, С. М. Задорожна, Л. В. Новожилова, М. С. Поліщук, Т. Трошина, вважають що аутсорсинг є різновидом позикової праці, а з іншого, Я. В. Кривой, О. В. Орлова зазначають, що аутсорсинг є окремою кадровою технологією і мають суттєві відмінності від позикової праці. Головна відмінність аутсорсингу від позикової праці полягає в тому, що трудові ресурси не беруться у позику, а працівники виконують завдання замовника, як правило, поза її місцезнаходженням. Аутсорсинг це скоріш економічна категорія, яка охоплює передачу стороннім організаціям або особам непрофільних бізнес-процесів. Із вказаним складно не погодитись. Але, на думку автора, ці відмінності не є закономірними процесами: через відсутність законодавчого закріплення терміну «аутсорсинг» виконання завдання, непрофільних бізнес-процесів можливо й на території замовника, а виконавці можуть підпорядковуватися правилам внутрішнього трудового розпорядку. В такому випадку, відносини між замовником та виконавцем мають яскраво виражений характер трудових відносин.

До сьогодні не проведена межа між поняттями «аутсорсинг» і «лізинг персоналу». В одному випадку ці терміни трактуються як дві окремі категорії, наприклад, під лізингом персоналу розуміють короткострокову оренду, а довгострокову оренду називають аутсорсингом. В іншому – аутсорсинг визначають як окремий вид лізингу персоналу. Наприклад, автори зазначають, що «лізинг персоналу залежно від термінів ділять на короткостроковий (аутстафінг) і довгостроковий (аутсорсинг)».

У літературі є і прямо протилежне попередньому трактування понять. Так, А. Коняєва пише «різне наповнення послуг дозволяє диференціювати декілька підвидів аутсорсингу, а саме лізинг персоналу, ауставфінг, підбір тимчасового персоналу, як більш вузькі категорії.

Відсутність єдності у підходах викликає не тільки теоретичні, а й практичні проблеми, що зумовлюють порушення прав працівників. Як справедливо зазначено в публікації «Нестандартна зайнятість в Україні: соціальні ризики і контр-стратегії профспілок», що «... в Україні поняттям аутсорсингу часто підміняють реалізацію роботодавцем змін в організації виробництва і праці, скорочення чисельності або штату працівників під час реорганізації (злиття, приєднання, поділ, виділення, перетворення), реструктуризації, приватизації, перепрофілювання, порушення справи про банкрутство, ліквідацію компанії тощо».

Обов'язковою умовою належного виконання контрагентом переданої в аутсорсинг діяльності та зменшення ризиків компанії є оформлення аутсорсингової угоди шляхом підписання контракту, який

повинен: – чітко визначати, які види діяльності передаються в аутсорсинг, а також містити зобов'язання постачальника послуг виконувати передану йому в аутсорсинг діяльність якісно та своєчасно; – забезпечувати повний доступ компанії до бухгалтерських книг, записів та іншої інформації постачальника послуг, що стосуються виконуваної ним діяльності згідно з угодою про аутсорсинг, а також можливість компанії здійснювати поточний моніторинг та оцінку діяльності контрагента з тим, щоб у разі необхідності внести певні коригування; – обов'язково містити статтю з положенням про дострокове припинення дії контракту.

Як зазначає С. Л. Безручук, «використання терміну «аутсорсинг» призводить до проблеми визнання таких зобов'язань в обліку і відображення плати за послуги. Якщо, дійсно, розглядати аутсорсинг не як операцію з надання персоналу, а як надання послуг, з'являється можливість уникнення додаткових проблем, пов'язаних з можливістю відображення подібних послуг в бухгалтерському обліку. При цьому підприємство може відносити ці послуги до витрат діяльності, оскільки відносини між компанією-замовником і компанією-провайдером сформовані на підставі договору цивільно-правового характеру, предметом якого є надання послуг.

Якщо звернутися до міжнародної практики, то «комісійні виплати за управлінські послуги, як правило, є результатом заздалегідь підписаних контрактів на управління або досягнутих домовленостей, згідно з якими одна фірма надає іншій фірмі управлінський персонал для загального керівництва або спеціалізованих управлінських функцій». Виходячи з цього, окремі автори зазначають, що «документом, що підтверджує фактичне виконання зобов'язань, передбачених угодою про надання персоналу, є акт (або інший документ) про надання персоналу, а не акт про надання послуг», з чим категорично не можна погодитися. В Україні законодавством не передбачено можливість надання персоналу. Тому, навіть якщо «оплата за наданий персонал встановлюється в заздалегідь визначеній сумі і не залежить від фактично виконаного цим персоналом обсягу робіт», за змістом діяльності надання персоналу більше послуга, ніж щось інше. Відповідно і підтверджуючими документами можуть бути або акти про виконані роботи, або акти про надані послуги.

Таким чином, враховуючи наведені вище проблеми використання аутсорсингу, дозволяють зробити висновки про те, що відсутність законодавчих актів з цього приводу породжують суперечки у застосуванні нестандартних форм зайнятості вже на перших етапах їх використання. А тим часом, аутсорсинг як нестандартна форма зайнятості вже існує в Україні, і тому черга законодавця зробити крок до вирішення проблеми правового регулювання.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ВИЗНАННЯ ОСОБИ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЮ АБО ОГОЛОШЕННЯ ПОМЕРЛОЮ

Актуальність правового інституту визнання особи визнана безвісно відсутньою або оголошення померлою полягає в значному збільшенні такої категорії осіб, особливо в останній час, коли Україна знаходиться у стані проведення військових дій в окремих її регіонах. У цьому плані, особливої уваги заслуговує правовий статус майна особи, яка була визнана безвісно відсутньою або оголошена померлою, оскільки наявні випадки зловживання інститутом визнання особи безвісно відсутньою і оголошення померлою: безпідставне розірвання і пролонгація договорів, управління майном зниклої особи у своїх інтересах, призначення опікуном майна особи, яка завідомо діє проти інтересів зниклої особи або інших осіб, які пов'язані з нею, безпідставна реалізація майна зниклої особи тощо.

Статтею 47 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) визначено, що спадкоємці фізичної особи, яка оголошена померлою, не мають права відчужувати протягом п'яти років нерухоме майно, що перейшло до них у зв'язку з відкриттям спадщини, а нотаріус, який видав спадкоємцеві свідоцтво про право на спадщину на нерухоме майно, накладає на нього заборону відчуження.

З аналізу зазначеної норми, на думку О. В. Дзери, впливає, що юридичними наслідками вступу у силу рішення суду про оголошення особи померлою визнається відкриття спадщини і поява у спадкоємців такої особи (за заповітом та (або) за законом) права на прийняття спадщини або на відмову від її прийняття (ст. ст. 1220-1223, 1268-1276 ЦК). Поряд із цим законодавець прагне захистити права та законні інтереси особи у разі її з'явлення. З цією метою частина 2 зазначеної статті забороняє спадкоємцям особи, оголошеної померлою, відчужувати протягом п'яти років нерухоме майно, яке перейшло до них у зв'язку з відкриттям спадщини. Слід зазначити, що зазначене обмеження стосується винятково спадкоємців, а відтак не поширюється на інших суб'єктів, які, за певних обставин, можуть набути право власності на майно спадкодавця – відказоодержувачів, кредиторів, виконавців заповіту.

Тому виникає питання щодо реалізації захисту прав особи, яка оголошена померлою, через можливість розширення зазначеного вище

обмеження і на інших суб'єктів права, які потенційно можуть виступати набувачами зазначеного майна.

Слід також звернути особливу увагу на правовий статус опікуна майна. Інститут опікуна майна передбачений і у нормах матеріального і у нормах процесуального законодавства. Відповідно до частини 3 статті 39 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) права, свободи та інтереси особи, яка визнана безвісно відсутньою, захищає опікун, призначений для опіки над її майном. У той же час ЦК України (ч. 3 с. 44 ЦК) визначає, що опікун над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, або фізичної особи, місце перебування якої невідоме, приймає виконання цивільних обов'язків на її користь, погашає за рахунок її майна борги, управляє цим майном в її інтересах.

Як зазначає О. В. Дзера, вказана норма дозволяє поділити повноваження опікуна на дві групи. До першої з них відносяться повноваження, які випливають з самого факту призначення опікуна (жодних інших умов для їх здійснення не потрібно). До них належать: а) прийняття виконання цивільних обов'язків на користь відсутньої особи; б) погашення за рахунок належного їй майна боргів; в) управління майном в інтересах відсутньої особи. Отже, опікун не лише фіксує наявність зобов'язань та прав вимоги відсутньої особи, але й має право на їх реалізацію. Очевидно, що таке право опікуна не стосується продовження здійснення прав та обов'язків, що випливають із зобов'язань, які припиняються у зв'язку з визнанням особи безвісно відсутньою.

Незважаючи на широкий комплекс прав, який законодавством надано опікуну майном відсутньої особи, слід мати на увазі, що опікун не може замінити свого підопічного у всіх правовідносинах, зокрема тих, які мають особистісний характер. Тому, З. В. Ромовська вводить нове для українського законодавства поняття «опікун-охоронець майна». Опікун-охоронець майна має право укладати цивільні договори від свого імені. Але у тексті договору має обов'язково фігурувати застереження, що стороною договору є саме опікун майна. Але на думку А. В. Зинов'євої, охоронець майна не повинен наділятися будь-якими повноваженнями щодо його відчуження через те, що він має його зберігати у належному стані та у первісному обсязі. Крім того, стороною договору відчуження майна має бути його власник, тому договір не може посвідчуватися від імені опікуна, який є законним представником власника, а не безпосереднім власником такого майна. Якщо таке положення застосовувати на практиці, то це неминуче призведе до зловживань з боку опікунів та охоронців майна, які вважатимуть себе уповноваженими відчужувати майно за будь-якими цінами.

Як варіант, можна запропонувати наступний вихід: опікун має право укладати правочин предметом якого є майно особи, яка оголошена померлою, але при цьому повинен бути одержаний дозвіл органів опіки і піклування.

Крім вищезазначеного випадку, коли для управління майном призначається опікун, існує ще один шлях вирішення проблем із майном безвісно відсутньої особи. Зокрема, з метою постійного управління майном воно може бути передано за рішенням органу опіки та піклування в довірче управління на підставі ст. 1032 ЦК України.

До такої думки приєднується і А. В. Зинов'єва, але вказує на те, що насамперед слід сформулювати предмет такого договору, адже він має складний зміст, оскільки необхідно не тільки встановити належне такій особі майно, а й визначити, яке майно має знаходитися на зберіганні, а яке повинно бути передане в управління. Слід встановити чіткі критерії для відокремлення такого майна, щоб інтересам осіб, місце перебування яких невідоме, не було завдано істотної матеріальної шкоди.

До майна та майнових прав, якими слід управляти, можуть бути зараховані: цінні папери, нерухоме майно, майнові права у сфері підприємництва, права інтелектуальної власності, включаючи авторські права, кредитні зобов'язання.

Отже, можна зробити висновок, що дотримання майнових прав відсутніх осіб є одним із найважливіших завдань, які ставить перед нами функціонування інституту визнання особи безвісно відсутньою і оголошення її померлою. І для досягнення найкращого результату як при дослідженні вказаного інституту, так і будучи безпосереднім учасником таких відносин слід враховувати не тільки нормативні положення законодавства, ще й судову практику та окремі наукові концепції, які не втілені в статус норми, але які направлені на висвітлення нюансів і тонкощів, які виникають при застосуванні тих чи інших норм досліджуваного інституту на практиці.

УДК 340.П+343.98

*Тунтула А. С.,
к.ю.н., доцент кафедри громадянського і уголовного права і процесу
юридического факультета, ЧГУ им. Петра Могилы, г. Николаев, Украина*

РАЗВИТИЕ ДОКТРИНЫ О СУЩНОСТИ И ВИДОВОМ ДЕЛЕНИИ ПОТЕРПЕВШИХ И ПРЕСЛЕДУЕМЫХ В АНТИКРИМИНАЛЬНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ

В кандидатской диссертации С. А. Кириченко предложен принципиально новую сущность и видовое деление личностных источников

антикриминальных сведений, авторское развитие чего в части уточнения сущности и видового деления потерпевших и преследуемых усматривается в следующем:

Под **потерпевшим в антикриминальном судопроизводстве** предлагается понимать физическое лицо, которому макроправонарушением причинен физический, имущественный или моральный вред, или юридическое лицо, которому при этих же обстоятельствах причинен имущественный или моральный вред, когда по отношению к деянию этого макроправонарушения и к восприятию процесса причинения вреда такого рода лица делятся на: 1. **Де-факто потерпевшего** – лицо, которому макроправонарушением такой вред причинен непосредственно, и которое сознательно наблюдало данное деяние. 2. **Де-факто парапотерпевшего** – лицо, которому макроправонарушением такой вред причинен непосредственно, но которое в силу бессознательного состояния или невменяемости, ограниченной вменяемости, отсутствию на месте или по другим причинам не могло сознательно наблюдать данное деяние. 3. **Де-юре потерпевшего** – лицо, которому макроправонарушением такой ущерб причинен косвенно, признано потерпевшим в силу закона и которое непосредственно наблюдало данное деяние. 4. **Де-юре парапотерпевшего** – лицо, которому макроправонарушением такой ущерб причинен косвенно, признано потерпевшим в силу закона и которое в силу изложенных причин не могло наблюдать данное деяние.

В качестве же **преследуемого в антикриминальном судопроизводстве** более правильно рассматривать лицо, в отношении которого у главного субъекта имеются обоснованные сведения о подготовке или совершении им определенного макроправонарушения, с началом и степенью доказанности чего в предусмотренном УПК Украины порядке процессуальный статус указанного лица меняется на: 1. **Подозреваемого** – с началом доказывания такого рода обстоятельств по базисному, специальному или частному предмету доказывания путем проведения любого де-факто процессуального или де-юре процессуального действия, в т. ч. направление данному лицу уведомления о подозрении и внесение в Единый реестр досудебных расследований заявления или сообщения о подготовке или совершении им макроправонарушения, которое еще длится или уже завершилось, допроса преследуемого по поводу указанных обстоятельств или проведение с ним по этому поводу любого иного де-факто или де-юре процессуального действия, задержание этого лица по подозрению в подготовке, совершении определенного макроправонарушения либо избрание ему определенной меры пресечения. 2. **Обвиняемого** – с доведением вины преследуемого в совершении состава деяния

конкретного макроправонарушения, в силу чего безотлагательно должно быть вынесено постановление о предъявлении ему обвинения и данное лицо должно быть допрошено. 3. **Подсудимого** – с завершением процедуры доказывания всех обстоятельств и судебной подготовки, необходимых для судебного разрешения антикриминального дела, что понуждает безотлагательно назначить его для такого рассмотрения. 4. **Осужденного** – с вынесением обвинительного приговора либо решения следователя о закрытии дела производством по нереабилитирующим обстоятельствам, предусмотренным определенной нормой УК Украины. 5. **Оправданного** – с вынесением оправдательного приговора или решения следователя о закрытии дела производством по реабилитирующим обстоятельствам, предусмотренным определенной нормой УК Украины. 6. **Причастного** – с вынесением нейтрального приговора или решения следователя о закрытии дела производством за недоказанностью вины преследуемого, то есть когда все возможности для формирования внутреннего (без влияния внешних факторов) убеждению главного субъекта о виновности или невинности данного лица уже исчерпаны. 7. **Парапричастного** – с вынесением окончательного судебного решения о привлечении несовершеннолетнего, не достигшего возраста назначения наказания, к карательно-воспитательной (принудительных мер воспитательного характера) и к восстановительной и сопутствующей антикриминальной ответственности, которую за малолетнего несет опекун либо лицо или учреждение, его заменяющие. 8. **Квазипричастного** – с вынесением судебного решения о привлечении невменяемого или ограниченно вменяемого лица к карательно-воспитательной (применение принудительных мер медицинского характера), а опекуна, попечителя либо лица или учреждения, его заменяющего – к восстановительной и к сопутствующей антикриминальной ответственности. 9. **Квазипарапричастного** – с вынесением окончательного судебного решения о привлечении к восстановительной и сопутствующей антикриминальной ответственности лица, совершившего общественно опасное деяние, которое не предусмотрено Особенной частью УК Украины.

СЕКЦІЯ: ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

Підсекція: Міжнародні відносини та світова політика

УДК 327 (6)

*Богданова Т. Є.,
ЧДУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

СПЕЦИФІКА КОНФЛІКТІВ У СУБ-САХАРСЬКІЙ АФРИЦІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У свідомості пересічного громадянина Суб-Сахарська Африка викликає асоціацію з «регіоном конфліктів». Майже неможливо назвати країну, в якій протягом даного періоду не відбувались би війни: громадянські, міжетнічні, міжконфесійні, війни між державами. На думку І. Рибалкіної, для більшості країн Африки в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття, тобто після здобуття ними незалежності, можна застосовувати поняття «конфліктно-кризовий розвиток».

Мета роботи полягає у класифікації факторів, що сприяють виникненню та розгортанню конфліктів у Суб-Сахарській Африці.

Міжособні війни та внутрішні конфлікти, як і міждержавні конфлікти є однією з характерних рис раннього етапу формування національної державності. Суб-Сахарська Африка не є виключенням з цього правила. Багатопланові та багатофакторні збройні конфлікти відображують гострі політичні, етнонаціональні й економічні проблеми континенту, що мають складні шляхи врегулювання. Переважно вони пов'язані з боротьбою за володіння районами, багатими на природні ресурси – діаманти, золото, нафту та інші корисні копалини, сировинні та водні ресурси, найбільш родючі землі, за контроль над шляхами наркотрафіку та нелегальної торгівлі зброєю. Додатково гостроту процесу конфліктно-кризового розвитку надають етноконфесійні, політичні, соціально-класові та інші розбіжності та протиріччя.

Можна виділити декілька **груп факторів**, здатних спровокувати конфлікт та призвести до його переростання у збройну фазу: 1) військово-силового, 2) соціально-економічного та 3) соціально-психологічного характеру.

До **першої** групи належать протиріччя, що виникають при встановленні та регулюванні відносин сили на різних рівнях. На міжнародному рівні мова йде про вплив на конфлікти наддержав та

великих держав. Це не лише протистояння СРСР – США часів «холодної війни», яке грало істотну роль у розпалюванні та підтримці конфліктів на африканському континенті, але й суперництво колишніх метрополій (насамперед Великобританії та Франції), які реалізовували власні інтереси, впливаючи на дружні їм африканські режими через постачання зброї, надання економічної допомоги незалежно від агресивності зовнішньої політики та стабільності ситуації всередині держави.

На початку 1990-х років унаслідок ослаблення інтересу провідних держав світу до країн континенту в Африці виникає новий різновид конфліктів на національному та регіональному рівнях, пов'язаний із упевненістю їх ініціаторів щодо міжнародного невтручання в конфлікти. Зокрема, на регіональному рівні спостерігається боротьба за лідерство та становлення нових центрів сили. лідерів суб-регіональних угруповань – Нігерія (ЕКОВАС), ПАР (САДК). Для них міжнародні конфлікти стають не лише засобом реалізації власних інтересів, але й каналом самоствердження на субрегіональному та регіональному рівнях, що відкриває додаткові можливості для підвищення власного статусу через миротворчість.

До регіонального рівня також належать конфлікти між двома державами, які не претендують на лідерство в регіоні, але прагнуть розширення сфери свого впливу. При цьому економічно слабкі африканські держави уявляють силу передовсім як військовий потенціал, ігноруючи інші фактори сили, такі як забезпеченість ресурсами, економічний потенціал, рівень розвитку науки і техніки та ін. Згідно з даними Стокгольмського інституту з дослідження проблем миру (СІПРІ), незважаючи на відносно скорочення військових витрат, за підсумками 2009-2013 рр. Африка є п'ятим за величиною ринком озброєнь (9 % від загальносвітового). Країни Суб-Сахарської Африки отримали 41 % від всього континентального імпорту зброї, лідерами є Судан та Уганда.

Другою групою причин, на яких ґрунтуються конфлікти, є фактори соціально-економічного характеру. Мова йде передусім про різні форми боротьби за матеріальні ресурси, які є об'єктом конфлікту, а також про проблеми бідності та відставання у розвитку. Хоча фактичним гарантом кордонів, що були проведені в Африці ще за колоніальної доби, є ОАЄ, з 2002 р. – Африканський союз, тим не менш часто виникали й виникають різні прикордонні конфлікти, пов'язані з невідповідністю кордонів реальному етноплеменному поділу. Боротьба за доступ до природних багатств та контроль над їх розподілом та використанням є важливою складовою й внутрішньодержавних конфліктів. Сепаратисти, а головним чином їх

лідери, вбачають у збройній боротьбі за відокремлення, в першу чергу, можливість для свого народу або етноконфесійної групи отримати в повне розпорядження ресурси даної території та збільшити свій вплив. Гостроти даній проблемі надає й той факт, що зростання злиденності населення призводить до формування злочинницьких формувань, що часто приєднуються до озброєної опозиції.

Останню групу факторів, що сприяють виникненню конфліктів, становлять соціально-психологічні, пов'язані насамперед з феноменом трайбалізму. Перенесення племінних форм організації та культури на сучасні політичні інститути за умов конфлікту має наслідком як «викривлене сприйняття», так і та зміцнення впливу існуючих негативних стереотипів, підтримку «образу ворога». Становище ускладнюється високим ступенем персоніфікації влади в Суб-Сахарській Африці, коли розвиток ситуації залежить від досвіду ситуативної поведінки лідера, більшість з яких є вихідцями з армії чи служб безпеки.

У підсумку зазначимо, що в реальних конфліктах у Суб-Сахарській Африці часто спостерігається взаємодія та переплетення факторів з різних представлених груп.

УДК 94(477+450) «17/19»

Вовчук Л. А.,

*ст. викладач кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики,
ЧДУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

**УКРАЇНСЬКО-ІТАЛІЙСЬКІ ЗВ'ЯЗКИ
кін. XVIII – поч. XX ст.
(НА МАТЕРІАЛАХ ІТАЛІЙСЬКИХ КОНСУЛЬСТВ
НА ПІВДНІ УКРАЇНИ)**

Сучасний стан розвитку української історичної науки обумовлює необхідність комплексного дослідження історії дипломатичних зв'язків України з іншими країнами, серед яких важливе місце займають відносини з Італією періоду Російської імперії, які формувалися в умовах складного етапу світового розвитку, конфронтаційної політики на міжнародній арені. Виходячи із зазначеного заявлена тема є доволі актуальною, оскільки вивчення українсько-іспанського співробітництва, навіть в кордонах Російської імперії, показує сталі європейські зв'язки України.

Початок XVIII ст. відкрив нову епоху міжнародних відносин у Європі, оскільки активізації дипломатії західноєвропейських країн сприяло закінченню війни за іспанську спадщину. Результати

Північної війни внесли серйозні зміни у співвідношення сил у Європі. В цей час надзвичайно зросло міжнародне значення Росії, яка перетворилася в балтійську, а трохи згодом – і чорноморську морську державу, отримавши тим самим чудові порти на узбережжі та мала міцний воєнний флот в Балтійському та Чорному морях.

Все це сприяло створенню умов для активізації торгових відносин Росії із Західною Європою, серед яких провідне місце займала саме Італія, енергійний розвиток яких припадає на XIX – початок XX ст. Саме у 1875 р. між Російською імперією та Італією укладається важливий міжнародний договір про торгівлю і мореплавання, що й засвідчив подальшу співпрацю між ними.

Даним документом визначалися основні на той час функції та права консулів. По-перше, вони повинні були сприяти розвитку інтересів своєї країни в сфері бізнесу, а по-друге, наданню покровительства їх підданам та їх захист. Що стосується консульських прав, то вони могли бути посередниками у вирішенні спорів та брати участь в описі майна померлого своєї країни, а у випадку відсутності спадкоємця на майно, розпоряджатися ним за власним бажанням. Звісно в даному документі прописувалися основні права іноземних підданих, які перебували в приймаючій країні.

Враховуючи тогочасний розвиток новоствореної Одеси, яка до кінця XIX ст. стало найкрупнішим в Україні та четвертим в Російській імперії, у 1798 р. в Одесі починають функціонувати неаполітанський, сардинський і корсиканський консульства, які були призначені для обслуговування інтересів своєї країни у сфері бізнесу та надання покровительства італійським підданам, що перебували у місті. Упродовж наступних років консулами в Одесі були ще приблизно 38 представників, останнім з яких – генеральний консул де Візаро (1917).

З 40-х рр. XIX ст. значного розвитку досягає Бердянськ, свідченням чого є той факт, що ще за даними 1848 року, у Бердянську працювало 6 парових млинів, 3 маслоробні, макаронна та галетна фабрики, 15 рибообробних підприємств, салотопний і свічковий, 15 цегельних і 7 черепичних заводів. У Бердянську йшла жвава торгівля, яку вели 200 зернових магазинів-складів, 70 купецьких крамниць. Щорічно проводилися три великі ярмарки. Тому, у 1848 р. Італія відкрила тут своє віце-консульство. Саме консульство діяло до початку I Світової війни.

Окрім, цього уряд Італії встановив свої консульські установи у Маріуполі, Херсоні, Миколаєві, Керчі та Феодосії.

Протягом XVIII початку XX ст. російсько-італійські дипломатичні відносини на Півдні України, незважаючи на складну на той час внутрішню та зовнішню ситуацію в Італії, досягли значного розвитку, у результаті чого, урядом Італії було відкрито консульства в чорноморсько-азовських портових містах.

*Звездова О. О.,
аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики
ЧДУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ СПІВДРУЖНОСТІ НЕВИЗНАНИХ ДЕРЖАВ

У сучасному глобалізованому світі вплив міждержавних організацій на розвиток системи міжнародних відносин значно посилюється. Традиційні учасники міжнародних відносин зацікавлені у використанні різних форм об'єднань для досягнення певних цілей при здійсненні співробітництва в політичній, економічній, екологічній, гуманітарній, культурній та інших сферах. Але багатостороння дипломатія в рамках офіційних організацій доступна тільки для незалежних держав, визнаних міжнародним співтовариством. А невизнані республіки, які намагаються активізувати свою діяльність на світовій арені, заявити про себе як про самостійні суб'єкти міжнародних відносин і поліпшити свій імідж, змушені створювати свої власні союзи та об'єднання як аналоги офіційних міжнародних організацій.

Першою спробою посилення інтеграційних процесів між невизнаними республіками на пострадянському просторі стало створення в 1992 р. Союзу невизнаних держав. Спочатку крім Нагорного Карабаху, Південної Осетії, Абхазії та Придністров'я в нього входили ще самопроголошені Республіка Сербська, утворена на території Боснії і Герцеговини, і Сербська Країна, що існувала на території Хорватії. Але в листопаді 1995 року в результаті Дейтонських угод Республіка Сербська була визнана законним державним утворенням у складі Боснії і Герцеговини. Тоді ж Республіка Сербська автоматично припинила своє членство в Союзі. У тому ж 1995 році після операції «Буря» Сербська Країна стала частиною Хорватії. Союз невизнаних держав припинив своє існування.

Організація відновила свою діяльність в листопаді 2000 року, коли в Тирасполі міністри закордонних справ Нагорного Карабаху, Абхазії, Південної Осетії і Придністров'я підписали договір про створення постійно діючого координуючого органу – Наради міністрів закордонних справ – і консультативної ради на рівні експертів для підготовчої роботи між зустрічами. І вже в середині 2001 року в Степанакерті на новій зустрічі міністрів закордонних справ цих республік була досягнута угода про створення об'єднання і було

прийнято Спільну заяву та Підсумкове комюніке. Але офіційної назви для створеної організації затверджено не було. В засобах масової інформації новостворене об'єднання називали «Союзом маргіналів», «Союз незваних держав-2» і навіть НАТО-2 (Нагірно-Карабахська Республіка, Абхазія, Трансністрія та Осетія). Але саме назва Співдружність незваних держав (СНД-2) стала найбільш широко поширеною і цією назвою потім стали користуватися і самі засновники.

Офіційні зустрічі керівництва де-факто держав були вкрай рідкісні і нерегулярні. Очевидним став висновок, що Співдружність незваних держав потребувала реорганізації і приведення у відповідність з формальними характеристиками офіційних міжнародних організацій.

Першим кроком в цьому напрямку стала зустріч президентів Абхазії, Придністров'я і Південної Осетії в місті Сухумі 14 червня 2006, на якій було проголошено утворення Співтовариства «За демократію і права народів» (СДПН). Дату заснування СДПН можна вважати початком стратегічного етапу розвитку міждержавних взаємин між пострадянськими «де-факто» державами.

Створення Співтовариства свідчить про активізацію діяльності даних республік на світовій арені, що позначило перехід Абхазії, Придністров'я і Південної Осетії на якісно новий рівень зовнішньополітичної взаємодії. Але у той же час не можна не відзначити, що офіційна діяльність Співтовариства «За демократію і права народів» останні роки не відрізняється особливою активністю, в пресі організація згадується рідше, а її офіційний сайт не оновлювався з 2008 року. Автор вважає, що дана організація знову вимагає якісної реструктуризації та зміни формату. А враховуючи останні події та нестабільну політичну ситуацію в Україні, Співдружність незваних держав, на думку деяких політологів, може поповнитися новими членами.

УДК 327.51

*Іовчева А. М.,
к.політ.н., ст. викладач кафедри міжнародної інформації
ЧДУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ІНФОРМАЦІЙНА СКЛАДОВА ВРЕГУЛЮВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ

Протягом останніх півтора десятиліть суспільна формація увійшла в нову еру – еру інформаційного суспільства. Інформація поступово стала потужним засобом впливу та регламентації суспільного життя.

Інформаційні технології стають все більше доступними та незамінними в функціонуванні суспільно-політичних процесів. Разом з тим, широке використання інформаційних технологій сприяє утвердженню демократичних процедур, підвищенню політичної активності населення, встановленню активного діалогу держави з громадськістю. Саме тому, сфера дослідження інформаційного суспільства є досить актуальною як серед українських, так і серед зарубіжних вчених. В сучасній політичній науці активно розробляється теоретична складова побудови інформаційного суспільства. Багато дослідників США, країн Європи та Азії пропонують розроблені моделі інформаційного суспільства.

Так, засновником теорії інформаційного суспільства вважають американського соціолога та публіциста Д. Белла. Аналізуючи трансформації у сферах зайнятості та виробництва, дослідник зафіксував у розвинених державах (насамперед, США) зростання частки сфери послуг з точки зору кількісного залучення трудових ресурсів та сегменту виробленого ВВП у загальній структурі економіки. Серед наслідків: технологізація знання та перетворення його на безпосередню виробничу силу, зростання значення професійної диференціації, перехід до «економіки обслуговування». Весь процес організації інформаційного суспільства може функціонувати завдяки п'ятьом структурним змінам, які мають охопити суспільства пізнього модерну для остаточної постіндустріальної трансформації:

- перехід до обслуговуючої економіки замість, у вузькому індустріальному сенсі, виробничої;
- зростання значення диференціації суспільства за професійними ознаками;
- орієнтація на майбутнє;
- провідна роль теоретичного знання в організації всього дискурсивного простору постіндустріального етапу;
- формування інтелектуальної технології як нового механізму ухвалення рішень.

Всі поставлені проблеми передбачають свою актуалізацію за умов соціальних трансформацій, перспективи збереження/оновлення культурної традиції, проте в теорії Д. Белла постіндустріального суспільства вони не розглядаються у завершеній формі.

Ще однією відомою концепцією є теорія американського вченого Е. Тофлера, який у своїй праці «Третя хвиля» визначив три хвилі розвитку суспільства:

1. Перша хвиля – це результат аграрної революції.

2. Друга хвиля – результат індустріальної революції.

3. Третя хвиля – результат інтелектуальної революції, тобто постіндустріальне суспільство (інформаційне суспільство), в якому спостерігається величезна різноманітність субкультур і стилів життя.

Вважаючи знання найдемократичнішим джерелом влади, Е. Тоффлер підкреслює, що в даний час в світі розгортається широко масштабна битва за владу. Нова система виробництва повністю залежить від миттєвого зв'язку та поширення інформації, ідей і символів. Інформація може стати засобом інформаційного тиску і панування. Новітні політичні технології, озброєні засобами інформації, можуть впевнено формувати громадську думку, маніпулювати суспільною свідомістю і змінити функціонування суспільного життя загалом.

Ще одним автором концепції інформаційного суспільства є американський футуролога Дж. Нейсбіт. Інформаційне суспільство, на думку вченого, визначаються поступовою реформацією інформативної сфери. Головною думкою автора є те, що зараз суспільство перебуває між двома епохами: переходу від старої епохи, індустріального суспільства, до нової ери, інформаційного суспільства. Основною складовою побудови інформаційного суспільства дослідник визначає локальну селищну общину, на основі якої розробляє модель «розвинутого села». Розвинуте село буде створене за допомогою комп'ютерів і технології супутникового зв'язку. Все, що породжує технологічний прогрес має бути збалансованим з людською природою самоусвідомлення та саморозвитку. Лише за таких умов можливе зростання потенціалу суспільства, ефективне використання інформаційних технологій та комунікацій.

Представник азійської школи Ю. Хаясі визначає інформаційне суспільство як суспільство в якому більшість працюючих зайнято виробництвом, зберіганням переробкою і реалізацією інформації. За дослідником концепт інформаційного суспільства визначає: ключову роль інформації в соціальній, економічній та політичній сферах; комунікативна складова виходить на перший план взаємодії суспільства; висока технологічність виробництва; широкий відкритий доступ до інформації; визначення питань інформаційної регламентації та інформаційної безпеки.

Сучасний етап в осмисленні концепції «інформаційного суспільства» пов'язаний з ім'ям Й. Масуда. У своїй праці дослідник зазначає, що здійснення переваг комп'ютеризації в рамках сучасного капіталізму неможливо. Натомість, він розвиває варіант комп'ютерної утопії, яка виходить з необхідності побудови суспільства, організованого в комуні та асоціації користувачів інформаційної техніки. Модель Й. Масуди цікава тим, що в ній ставляться багато важливих питань

прискорення науково-технічного і соціального розвитку суспільства. Складовою частиною цієї моделі є план інформаційного суспільства, що включає два основних елементи:

1. Створення адміністративного банку даних у сфері розподілу товарів, послуг та діяльності урядових установ.

2. Створення «комп'ютополіса», комп'ютеризованого міста: моделі міста майбутнього інформаційного суспільства.

Розробником основ інформаційного суспільства став дослідник З. Бжезинський. За думкою вченого, постіндустріальне суспільство стає технотронним суспільством – суспільством, яке в культурному, психологічному, економічному і соціальному аспектах формується під впливом техніки та електроніки, особливо розвинутій в області комп'ютерів і комунікацій. Розвиток інформаційних технологій впливає на всі сфери суспільного життя: економіку, політику, науку, культуру, освіту. Проте найголовніший вплив здійснюється на громадянське суспільство і систему державного управління. З. Бжезинський формулює ряд якісних особливостей, що відрізняють «технотронне» суспільство від суспільства «індустріального». Ключову роль серед них відіграють проблеми матеріальної забезпеченості та участі в прибутку. Всі представлені теорії побудовані на визначені інформації як основного засобу впливу та взаємодії в суспільстві нового зразка. Кожний з дослідників вбачає різну специфіку функціонування інформаційного суспільства, однак, всі сходяться на спільній думці щодо визначальної ролі інформаційного концепту в загальній системі світового розвитку.

Загалом, інформаційне суспільство це суспільство, в якому інформація розглядається як товар, сприймається як конкретний вид нематеріального блага, яке рівне або навіть більш цінне, ніж матеріальні блага. У цьому суспільстві динаміка і розвиток нерозривно пов'язаний зі зберіганням, передачею та обробкою інформації.

УДК 327.88

Маковецько В. П.

аспірант ДУ «Інститут всесвітньої історії» НАН України

СПІЛЬНА ЄВРОПЕЙСЬКА ПОЛІТИКА БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ ТА АГРЕСІЯ РОСІЇ В УКРАЇНІ

Агресія Росії в Україні стала викликом міжнародному гуманітарному праву, фундаментальним питанням світового режиму нерозповсюдження зброї масового ураження, Європейській безпеці, Програмі східного

партнерства ЄС та низки інших питань які виводять цю кризу на світовий рівень актуалізуючи питання світової безпеки. Особливо складною ситуація є для Спільної політики безпеки та оборони ЄС. Недосконалість та незавершеність формування цього інструменту ЄС, дефіцит його дієвості широко вивчається міжнародною науковою спільнотою. Одночасно, криза відкритої агресії Росії ставить низку нових питань які мають бути вивчені для запропонування глибокого аналізу розвитку Європейської системи безпеки.

Спільна політика безпеки та оборони ЄС була запроваджена у дію підписанням Лісабонського договору у 2007 році увібравши в себе досвід Європейської політики безпеки та оборони, певний досвід співробітництва в НАТО та Західноєвропейського союзу. Західноєвропейський союз ще у 1992 році звертав увагу на потенціал нестабільності у Східному напрямі із прийняттям Петерсберзьких завдань, що згодом були покладені в основу механізму кризового реагування ЄС. Реалізацію проекту побудови ефективної автономної Європейської архітектури безпеки важко звинуватити у завзятті, або ж бодай в ентузіазмі. Відсутність політичної волі та консенсусу перетворило побудову цього інструменту для гарантування стабільності у здебільшого імітацію. Одночасно цінність такої ініціативи не можна зовсім нівелювати, однак її потенціал не було розкрито. Фінансування такої ініціативи виконувалось здебільшого за залишковим принципом, що залишає НАТО як головного безпекового актора в регіоні. Витрати на безпеку 28 країн-членів ЄС складають 40 % від витрат США, але операційні потужності складають лише 10 % від заокеанських партнерів. Фінансування оборонних бюджетів між 2005 та 2010 роками в Європейських країнах, яке стало результатом заходів заощаджень спровокованих фінансовою кризою, в середньому було скорочено на 10 %. Такий підхід не залишає багато оптимізму, щодо функціональної розбудови структур безпеки ЄС.

Одночасно ЄС чітко засвідчив далекоглядні плани своїх інтеграційних процесів, які вийдуть за межі економічного співробітництва. Стратегічне бачення ЄС було засвідчено у Європейській стратегії безпеки від 2003 року під назвою «Безпечна Європа у кращому світі». У цьому документі було визначено, що напад на країну-члена ЄС є малоімовірним. Грубе потурання міжнародними нормами, договорами, гарантіями та міжнародними принципами Росії в Україні засвідчило про передчасне бачення безпекового діалогу в регіоні в безпечних категоріях. Партнер ЄС став об'єктом агресії, та стабільність східного кордону порушено. Східні країни-члени ЄС занепокоєні власною

безпекою і вживають відповідних заходів щодо її зміцнення. Така ситуація не є випадковою. Політична еліта ЄС в силу своєї політичної культури здебільшого надає перевагу економічним та інтеграційним інструментам для вирішення суперечок. За такою логікою співробітництво, яке постійно поглиблюється, мало б нівелювати конфліктність та зосередити увагу на конструктивній співпраці. Однак, такий підхід не виправдовує себе по відношенню до акторів міжнародних відносин які мають потужний військовий потенціал та спираються на реалістичну парадигму сприйняття міжнародних відносин. Одночасно, відмова Києву у намірі приєднання до плану дій щодо членства в НАТО і натомість просування ідеї асоціації в економічній галузі виявилися непослідовними кроками інтеграційних процесів.

Криза безпеки в Європі ставить питання інструментів забезпечення стабільності в регіоні. Спільна політика безпеки та оборони ЄС є незавершеним проектом, і здебільшого є інструментом кризового реагування ЄС, тож очікувати його ефективних дій в ситуації України не доводиться. Однак, процес його розбудови пропонує певні новації для країн-членів ЄС. Додатковим інструментом для країн членів ЄС став запроваджений Договором про функціонування ЄС принцип солідарності у випадку терористичної атаки, або природних катастроф. В свою чергу у випадку військової агресії на власній території Договір про утворення Європейського союзу передбачає обов'язок інших країн-членів надати допомогу. Однак, для країн-членів НАТО структури альянсу визначаються головним форумом застосування механізмів колективної безпеки стаття. Тож 4 березня 2014 року за спільною ініціативою Польщі та Литви було скликано консультації НАТО із застосуванням статті 4 договору у зв'язку із загрозою безпеки країн-членів.

Такий стан речей свідчить про нереалізованість потенціалу Спільної політики безпеки та оборони. Цей інструмент здебільшого уособлює плани на майбутнє та проектування можливо майбутньої власно-європейської архітектури безпеки. Незважаючи на певні успіхи її становлення та розбудови, заявку ЄС як стратегічного актора ця структура потерпає від дефіциту політичної волі країн-членів ЄС інвестувати в безпеку. Неможливо створити політику безпеки та оборони без спільної зовнішньої політики. Військові дії на східному напрямку мають стати принциповою подією яка вплине на розвиток безпекових потужностей ЄС. Одночасно НАТО залишається єдиною дієвою структурою забезпечення безпеки в регіоні.

*Моспаненко І. В.,
к.політ.н., ст. викладач кафедри міжнародної інформації
ЧДУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

«ЦИФРОВА ДИПЛОМАТІЯ» ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Сучасні Інтернет-технології стали невід'ємною частиною політичного життя. Активне використання блогів може принести політику як перемогу на виборах, так і тюремне ув'язнення.

Українські дослідниці А. Іванова та Н. Качинська під цифровою дипломатією розуміють механізм впливу на закордонну аудиторію через розміщення радіо – і телепередач в мережі, поширення літератури в цифровому форматі, моніторинг дискусій у блогах та соціальних мережах, створення сторінок членів уряду в соціальних мережах та розсилка інформації на мобільні телефони. Розвитку цифрової дипломатії сприяло постійне збільшення кількості громадян, які слухають радіо, дивляться телевізор через Інтернет, обговорюють найважливіші суспільні та політичні проблеми в соціальних мережах.

Цифрова дипломатія допомагає транслювати офіційну позицію держави, здійснювати управління інформацією, знаннями та досвідом, виконувати консульську діяльність, проводити тренінги дипломатів.

Революції, що відбулися на Близькому Сході 2011 року стали яскравим прикладом значущості соцмереж та блогів для політичного життя держави. За допомогою Facebook і Twitter учасники протестів в Єгипті та Тунісі активно обмінювалися інформацією, призначали місця проведення акцій. Влада усвідомила важливість цих механізмів комунікації, навіть на якийсь час заблокувала їх, але було вже пізно.

Наслідки використання блогів і соціальних мереж політиками призвели до того, що в деяких державах на їх використання накладається вето. Наприклад, у Нідерландах державні радники заборонили політикам писати на Twitter під час важливих засідань. У Англії також заборонений.

Твіттер, Фейсбук та інші соціальні мережі нині використовуються зовнішньополітичними відомствами. Міністерство закордонних справ України – не виняток. Президенти, прем'єри, міністри, глави зовнішньополітичних відомств, послы виходять в соціальні мережі й стають «твіпломатами».

У сукупності з іншими інструментами і методами електронної дипломатії Твіттер-дипломатія може бути досить ефективним інструментом.

Форін-офіс створив спеціальну «Інтернет-гавань» (hub), що надає технічне сприяння своїм «твіплوماتам» у режимі 24 години на добу 7 днів на тиждень та розробляє цифрові стратегії зовнішньої політики. Назва порталу – «Цифрова дипломатія» – говорить сама за себе і містить дуже просто викладені місію, цілі та завдання електронної дипломатії Британського зовнішньополітичного відомства. Цінне ядро ресурсу – посібник з використання інструментів цифрової дипломатії. У ньому стисло і доступно викладено інструкції з використання Твіттера, Фейсбука та інших соціальних мереж. Крім того, на сайті наведено корисні поради з роботи із веб-сайтом, розміщення та підбору інформаційних, відео- та аудіоматеріалів у мережі.

Глобальний сайт мікроблогів як і раніше залишається найефективнішою соціальною мережею для спілкування. Саме тому Twitter такий небезпечний для тих, хто хоче контролювати інформацію – будь то заклопотана своїм іміджем персона, корпорація або уряд. Китай Twitter просто блокує (правда, багато китайців все одно примудряються використовувати його), і влади інших країн час від часу намагаються це робити – в Єгипті, Ірані. Twitter.com повідомив, що надалі в окремих країнах будуть блокуватися окремі записи, якщо з цих країн будуть отримані юридично обґрунтовані запити зробити це.

Отже, цифрова дипломатія має здебільшого прикладний характер і особливо корисна в роботі із зарубіжною аудиторією, в питаннях трансляції офіційної позиції та формування іміджу держави. Важливо розуміти, що дипломатію в її звичному розумінні вона навряд чи коли-небудь замінить. Закриті переговори залишаться закритими. Втім цифровій дипломатії до снаги пояснити, чому прийнято те чи інше рішення, яких результатів воно досягне, як вплине на зовнішньополітичний процес, тобто відкрити доступ широкій громадськості до результатів діяльності традиційної дипломатії.

УДК 316.48:28(477+470+571)

Тригуб О. П.,

д.і.н., професор, зав. кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики ЧДУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

МІСЦЕ РПЦ У РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ КОНФЛІКТІ

З кінця лютого 2014 р. Україна опинилася у стані непрямого конфлікту з Російською Федерацією, який, почавшись з анексії Кримського півострова, перетворився на ширококомасштабну війну на Сході.

Не вдаючись в ідеологічні глибини конфлікту зазначимо, що однією із складових ідеології стало відновлення «руського світу» під прапором православ'я.

З одного боку РПЦ на офіційному рівні відмежувалася від «народного ополчення», заявляючи, що «люди, які воюють на Донбасі, у тому числі російські найманці Гіркин і Бородай, кажуть, нібито захищають «руський православний світ». Але Руська Православна Церква не благословляла «Руську православну армію» воювати за «руський світ». Церква засуджує так зване «політичне православ'я», коли у боротьбі для досягнення земних цілей використовують релігійну риторику та символіку» (із виступу прес-секретаря УПЦ МП Георгія Коваленка).

З іншого – до лав прихильників нез визнаних республік входить і численна армія священства Московської патріархії. При цьому прихильники проживають і служать не лише на Донбасі, а й по всій Україні. Так у серпні 2014 р. значного розголосу набув скандал на Житомирщині, де священник УПЦ-МП відмовився відспівувати загиблого солдата української армії, сказавши «що не буде відспівувати хлопця, бо він стріляв в наших братів». Іншим яскравим випадком може слугувати той факт, що 25 травня під час здійснення превентивних антитерористичних заходів правоохоронці не допустили зриву виборів Президента України у Новоайдарському районі Луганської області, затримавши групу сепаратистів на чолі із настоятелем одного із місцевих храмів УПЦ-МП Марецьким.

Загалом священники УПЦ-МП зі зброєю у руках досить активно воюють проти української армії на Сході. Священники не тільки моляться за перемогу сепаратистів, вони їм допомагають матеріально, зберігають зброю у церковних приміщеннях, бувають випадки, коли самі священники зі зброєю в руках воюють проти української армії.

Офіційна позиція Московської патріархії чітко простежується за посланням патріарха Кирила (Гундяєва), що було опубліковане 14 серпня 2014 р. У даному посланні предстоятель руської церкви вирішив звинуватити греко-католиків, а також представників «неканонічних» православних об'єднань, у тому, що здійснюються напади на священнослужителів Української православної церкви (УПЦ), яка входить до складу Московського патріархату (МП). Також це стосується і залякування віруючих, які проживають на південному сході Української держави. Якщо вірити словам патріарха Кирила, то метою подібного силового тиску і нападів є примус людей до того, щоб відбулася відмова від віри у Бога і його церкви.

Кирил звернув увагу на наступне: «Ще восени минулого року, на початку того, як почалася політична криза на території України, представники з боку греко-католицької церкви та розкольницьких

громад, які виступали на майдані у місті Києві, відкрито говорили про свою ненависть до православ'я і до церкви. Також вони закликали до того, щоб здійснити захоплення православних святинь, а також викоринити православ'я з території української держави. З того моменту, як почалося проведення бойових дій, розкольники й уніати, отримавши у руки зброю, під виглядом сил антитерористичної операції (АТО) стали здійснювати безпосередню агресію по відношенню до канонічного духовенства Української православної церкви. Все це відбувається на території східної частини України.

Крім цього, патріарх Кирил підкреслив наступне: «На даний момент ми не можемо не помічати того факту, що український конфлікт має недвозначне релігійне підґрунтя. Уніати, а також розкольники, які примкнули до них, намагаються одержати верх над православ'ям в Україні, яке вже знайшло свої канони. У цей же час представники української церкви з терпінням і мужністю вирішують проблеми з даними бандитами, які намагаються образити їх почуття».

Таким чином, можна зробити висновок, що Московська патріархія не лише не полишила політиканство у церкві, а й розпочала підтримувати тероризм, як це роблять і в уряді Російської Федерації.

УДК 327 (569) «21»

Чебан С. Ю.,

*аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики
ЧДУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ЗОВНІШНЯ КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА ІЗРАЇЛЮ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ

Сьогодні фактор культури як складова «м'якої сили» в світовій політиці набуває нового звучання, істотно зростає його вплив на загальносвітові соціально-економічні процеси та міждержавні відносини. У зв'язку з чим держави все частіше приділяють увагу політиці в сфері культури та використовують термін «зовнішня культурна політика», оскільки експорт, поширення та популяризація національної культури або, в полярно протилежному випадку, відторгнення зовнішньої культурної експансії можуть виступати дієвим інструментом дипломатії. Зовнішня культурна політика при успішній реалізації здатна стати ефективним засобом супроводження загальної зовнішньополітичної стратегії держави, створюючи міцний фундамент, що дозволяє не лише відстоювати й просувати власні національні

інтереси на світовій арені, але й здійснювати безпосередній вплив на різномірні політичні, економічні соціальні процеси в світі.

Метою даного дослідження є з'ясування сутності зовнішньої культурної політики Держави Ізраїль та окреслення її напрямів на пострадянському просторі.

На думку Н. М. Боголюбової, зовнішня культурна політика є комплексом заходів, що розробляються та реалізуються державою на зовнішньому рівні з метою: 1) просування національної культури та мови за кордоном, та 2) для створення сприятливої зовнішньополітичної кон'юнктури, спрямованої на більш ефективну реалізацію зовнішньополітичного курсу держави. Зовнішній культурній політиці притаманні три взаємопов'язаних цілі. По-перше, просування, популяризація, експорт національної культури та мови, пропаганда власних культурних надбань за кордоном. По-друге, формування позитивного іміджу держави за кордоном за допомогою такого інструменту як культурні цінності та культурні зв'язки. По-третє, створення сприятливих умов для здійснення політичних та економічних завдань країни на міжнародній арені.

Міжнародне культурно-гуманітарне співробітництво включає зв'язки в сфері культури та мистецтва, науки та освіти, ЗМІ, архівної, бібліотечної, видавничої та музейної справи, спорту та туризму.

Для Ізраїлю культурна політика явище достатньо нове, що пояснюється як політичними чинниками, так і складними культурними середовищем. Вироблення концепції державної культурної політики розпочалося лише наприкінці ХХ століття. У 1999 р. був опублікований перший звіт уряду Ізраїлю, в якому окремо розглядалися стратегічні питання культурної політики. З цього часу спостерігається прогрес у багатьох напрямках, що підтверджується як інституційними змінами (виокремлення Міністерства культури як окремого відомства), так і визначенням пріоритетних напрямів подальшої роботи. У 2009 р. доктор Нері Горовец на замовлення ради з культури та мистецтва при «Міфаль а-Паіс» розробив документ за назвою «Культурна політика Ізраїлю».

У структурі МЗС Держави Ізраїль існує Відділ культурних та наукових справ, що займається розробкою та втіленням у життя основних принципів зовнішньої культурної політики Ізраїлю. У програмному тексті «Змінюються час, змінюються стратегії» зазначається, що «у сьогоденному мінливому світі ізраїльський уряд підкреслює важливу роль культури, науки та економіки як засобу розвитку відносин з країнами світу. МЗС Ізраїлю розглядає їх як візитівку держави». За станом 1994 року МЗС випустило нову директиву,

спрямовану на активізацію культурної, освітньо-наукової та наукової діяльності на міжнародній арені., в т. ч. зміцнення відносин з Росією та іншими країнами пострадянського простору.

Важливим інструментом зовнішньої культурної політики Ізраїлю є національні культурні центри, що отримали широке розповсюдження на пострадянському просторі в 1990-ті – 2000-ні роки. Відмінною рисою даних центрів як повноправних учасників міжнародного культурно-гуманітарного співробітництва є їх універсальність, оскільки вони репрезентують декілька видів діяльності: навчання мові (івриту); проведення лекцій та семінарів, наукових конференцій, в яких беруть участь представники як Ізраїлю, так і діаспори з різних країн; навчання танцям та різним видам національного мистецтва; надання відвідувачам доступу до широкої бібліотечної мережі; організація виставок, концертів та інші проекти.

На пострадянському просторі діє розгалужена мережа ізраїльських культурних центрів: 3 – в Росії (Москва, Санкт-Петербург, Новосибірськ), 4 – в Україні (Київ, Дніпропетровськ, Одеса, Харків), 1 – в Білорусі (Мінськ), 1 – у Молдові (Кишинів), 1 – в Узбекистані (Ташкент). У діяльності центрів наявні такі основні напрями: культурний, освітній, мовний, інформаційний.

Отже, ефективність зовнішньої культурної політики будь-якої країни залежить від численних факторів (система управління, наявність чіткої, продуманої концепції, достатній рівень фінансування). При виробленні зовнішньої культурної політики слід урахувувати як своєрідність культурних процесів усередині держави, так і загально-світові, глобальні тенденції сучасного культурного розвитку в цілому.

Підсекція: Всесвітня історія

УДК 94 327.5(518)

*Гудименко В. В.,
здобувач кафедри всесвітньої історії
ЧДУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

«МАНЬЧЖУРСЬКИЙ ІНЦИДЕНТ» 1931 р. ТА ЙОГО НАСЛІДКИ

До 1931 р. міжнародна обстановка на Далекому Сході складалася досить сприятливо для Японії. Її основні суперники – США і Англія переживали найгостріший момент економічної кризи і цілком були зайняті пошуками виходу з власних економічних труднощів. Кризові явища у ще більшому ступені сприяли зростанню реакційних настроїв серед правлячих кіл цих країн.

У Китаї тривала міжусобна боротьба військово-політичних угруповань, у тому числі всередині Гоміндану, яка загрожувала привести країну до політичної катастрофи. Більшість членів Гоміндану вважали своїм головним ворогом не японський імперіалізм, а очолювані КПК революційні сили китайського народу. 3 липня 1931 р. гомінданівці зробили третій, найбільший за масштабами похід проти опорних баз, які були під контролем КПК.

18 вересня 1931 р. біля Мукдена на Південно-Маньчжурській залізній дорозі, яка належала Японії, була імітована диверсія китайських партизан, так званий Маньчжурський інцидент. Вибух був не значним, пошкоджений відрізок залізної дороги не міг завадити руху потягу, який слідував у Мукден. Японське командування поклало всю відповідальність за вибух на «китайських бандитів» і заявило про намір імператорської армії вжити заходів для безпеки своїх громадян.

Увечері 19 вересня японські війська просунулися далі в глиб Маньчжурії і 20 вересня захопили м. Чанчунь і станцію Куанченцзи. Тим самим японські війська вторглися на територію КСЗД. 22 вересня вони захопили м. Гирін. Таким чином, протягом п'яти днів японська армія оволоділа найважливішими пунктами провінції Гирін і Мукден. Успіх японської армії пояснювався не лише її високою боєздатністю, а й відсутністю опору зі сторони супротивника. Ще за кілька днів до нападу японців на Маньчжурію Чжан Сюелян, тодішній правитель Північно-Східного Китаю, віддав наказ про розброєння китайських військ у Мукдені. Він пояснював це тим, що не хотів давати привід японським військовим для розгортання бойових дій. Коли ж японські війська почали ворожі дії, китайські солдати виявилися беззахисними.

Великі імперіалістичні держави не були здивовані маньчжурськими подіями. «Ми в департаменті, звичайно, знали про напружені відносини між китайцями і японцями в Маньчжурії. Перші попередження про можливі ускладнення з'явилися ще влітку 1931 р.», – писав згодом у своїх спогадах державний секретар США Г. Стімсон. Незважаючи на те, що масштаб і характер дій японських військ з самого початку подій вказували на наявність заздалегідь обдуманого стратегічного плану у Японії, США, тим не менш, зайняли позицію потурання агресії – уряд штатів «не вдавався ні до чого такого, що хоч би віддалено нагадувало загрозу або відкриту критику».

Характеризуючи позицію США в період захоплення Японією Північно-Східного Китаю, прогресивний американський публіцист Д. Маріон, зокрема, зазначав, що «на Далекому Сході США прагнули послабити СРСР, хоча б ціною ослаблення Китаю, використовувати Японію для того, щоб знекровити СРСР». Правлячі кола США, так само як Англії і Франції, незважаючи на гострі протиріччя з мілітаристською Японією, бачили в ній силу, здатну придушити революційний рух у Китаї, а захоплення Маньчжурії з подальшим перетворенням її в японську військову базу розглядали як пролог до нападу на СРСР. Тому не дивно, що рада Ліги Націй обмежилася рішенням послати японському і китайському урядам телеграми з пропозицією припинити воєнні дії, а Японії відвести свої війська з Маньчжурії. Таким чином, і агресор, і його жертва отримали «однакові застереження».

Тільки 30 вересня, через вісім днів після початку засідань, Рада Ліги Націй прийняла першу резолюцію з маньчжурського питання. Вона не містила пропозицій про припинення агресії, та визнавала важливість заяв японського уряду, що він «не має жодних територіальних претензій в Маньчжурії», а лише пов'язує питання про евакуацію японських військ з «безпекою для життя і майна японських підданих».

УДК 94:327(510+73)

*Іванов О. В.,
аспірант кафедри всесвітньої історії,
ЧДУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ВІЗИТ РІЧАРДА НІКСОНА ДО КИТАЮ: ПРОРИВ В АМЕРИКАНСЬКО-КИТАЙСЬКИХ ВІДНОСИНАХ

Дана проблема була об'єктом вивчення як російських (Тіхвінський С. Л., Капіца М. С., Кузьмін В. В., Ледовський А. М.), українських

(Лещенко Л. О., Шергін С. О., Гончар Б. М., Пронь С. В., Таран М. А. ...), так і закордонних дослідників (Д. Фербенк, К. Менон, Д. Робінсон, Дж. Керр, У. Коен, Лю Данянь, Ян Ченсюй)...

Візит Річарда Ніксона проходив з 21 до 28 лютого 1972 року. У склад офіційної делегації США, крім Ніксона та його дружини, входили Державний секретар У. Роджерс, помічник президента з питань державної безпеки Г. Кіссінджер, спеціальний помічник Президента з адміністративних питань Р. Холдеман, секретар Білого дому з питань преси Р. Зіглер, військовий радник Президента Б. Скаукфорт, заступник Держсекретаря у справах Східної Азії і Тихого Океану Д. Харт та інші. Р. Ніксон протягом приблизно 70 годин вів переговори з прем'єр-міністром КНР Чжоу-Ень-лаєм, які проходили спочатку в Пекіні, а потім у Шанхаї. В перший день візиту американського президента прийняв Мао Цзе-дун. На цю бесіду Президент прибув лише у супроводі Г. Кіссінджера. Слід зауважити, що всі зустрічі проходили в повній таємниці.

На банкеті в Пекіні, який дав Чжоу-Ень-лай на честь Р. Ніксона, Президент підкреслив, що не дивлячись на наявність суттєвих протиріч між США та КНР, обидві сторони мають спільні інтереси, що переважають ці протиріччя. У привітанні китайського прем'єра візит Президента був названий «важливою подією в історії відносин між Китаєм та Сполученими Штатами».

27 лютого 1972 року у Шанхаї було надруковане спільне американсько-китайське комюніке. У документі, переважно в загальних рисах, підкреслювалося, що:

«– розвиток нормалізації відносин між Китаєм і Сполученими Штатами відповідає інтересам всього світу;

– обидві країни бажають зменшити загрозу міжнародного військового конфлікту;

– сторони не повинні прагнути до панування в регіонах Азії. Кожна із сторін буде проти спроби будь-якої країни або групи країн встановити таке панування;

– кожна з сторін не має наміру вести переговори від імені третіх країн або укладати між собою договори, спрямовані проти інших держав;

– обидві сторони будуть вважати невідповідністю інтересам народів світу, якщо великі держави поділять світ на сфери впливу».

Відомий польський дослідник Станіслав Гломбінський у книзі «Китай і США» пише з приводу «шанхайського комюніке»: «Не має сумніву, що лише через деякий час можна буде оцінити ... значення цього документу. Але, важливо додати, що і візит президента США, і

спільне комюніке викликали інтерес у всьому світі, що вони не розвіяли, а навпаки, посилили... побоювання того, чи не йде мова про нову форму союзу, направленого проти інтересів народів інших країн та про новий поділ світу на сфери впливу».

Китайські лідери, підписавши шанхайське комюніке, фактично зафіксували в ньому розрив Китаю з соціалістичними країнами. В свою чергу, американська сторона ніби підштовхувала, а в окремих заявах небезпідставно натякала на пряме заохочування Пекіну до подальшого здійснення великодержавного зовнішньополітичного курсу. Саме так можна розглядати заяву Ніксона про те, що «сьогодні два наших народа тримають у своїх руках майбутнє всього світу».

В той же час комюніке ігнорувало такі актуальні для долі світу проблеми, як роззброєння, заборона ядерної зброї, боротьба проти агресії та інші. Хоча пізніше Г. Кіссінджер, аналізуючи комюніке, підкреслив, що працюючи над його змістом, «ми не мали на увазі конкретну країну», але й теза про боротьбу з монополією наддержав у посиленні, дає можливість зробити висновок про антирадянський напрямок цього документу. Підводячи підсумок візиту Р. Ніксона до Китаю у лютому 1972 року відомий американський вчений-політолог Роберт Суттер виділяє чотири важливих моменти:

1. Візит поклав кінець американській ворожнечі до Китаю;
2. Зміцнив надію Пекіну на контроль над Тайванем;
3. Заклав підґрунття китайсько-американському співробітництву для подальшого розвитку Східної Азії в цілому;
4. Сприяв новим позитивним крокам Пекіна... проти свого головного ворога – СРСР».

УДК 94:327.5(510+520+73)

Плохой Д. В.

*аспірант кафедри всесвітньої історії,
ЧДУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

АМЕРИКАНСЬКА ТАКТИКА «УМИРОТВОРЕННЯ» ЯПОНІЇ В КИТАЇ (1939-1941 рр.)

Американсько-японські відносини 1930-40 х років будувались на економічному маневруванні та політичній грі. Звісно, на це впливали інтереси США і в інших регіонах. Та в даний період Сполучені Штати більш пильно дивились в азійський бік, ніж на європейський. Особливо цікавило США діяльність СРСР, накопичення сил та

зростання значущості на міжнародній арені. Кожні два тижні, американське посольство повідомляло у Вашингтон про стан японсько-радянських відносин, оскільки уряд США мав надії, що Японія здійснить напад на СРСР ще в 1935, оскільки зволікання з цим буре тільки на руку СРСР.

Водночас американський посол у Китаї Нельсон Джонсон наголошував, що найближча ціль японців – створення особливого режиму у Північному Китаї, який буде номінально знаходитись під керівництвом Нанкіна. А остаточною ціль – «розповсюдження контролю над Китаєм, знищення всякої ефективної військової опозиції у Китаї, створення сприятливих для Японії умов експлуатації азійського материка». Колега Джонсона у Токіо посол Джозеф Грю визначив перспективу японського тиску як направлену на створення «величезної імперії, яка буде складатись із Маньчжурії та Північного Китаю» під контролем Японії.

Та реальні міжнародного життя вказували на одне – США не зуміли (чи не вважали потрібним) протистояти Японії в Китаї. Вже у 1937 році японські війська відновили наступ на центральні райони Китаю, і Сполучені Штати навіть у «війні слів» не здатні були справити враження на світ. Державний департамент проголосив необхідність мирного вирішення спірних питань. Нічого конкретного це не передбачало, тобто реальна допомога Китаю не загрожувала.

На момент наступу японських військ, у Китаї знаходились 2300 американських солдат – у Пекіні, Тяньцзині і Шанхаї, – і саме в цих містах японці почали бойові дії. У відповідь, американський уряд послав тисячу військово-морських піхотинців. Як допомога Китаю це нічого не вартий жест, та президент і не намагався представити його в якості військової підтримки жертві агресії.

Натомість, президент США проголошує 5 жовтня 1937 року, свою відому «карантину промову». Яка окрім того, що розбудила цікавість суспільства до «епідемії світового беззаконня», так і змусила уряд Великобританії більш пильно придивитись до Японії. Внаслідок цієї промови обидві країни, США та Англія, дійдуть взаєморозуміння стосовно політики на Дальньому Сході. Вони зрозуміли, що повна перемога японців у Китаї змістить баланс сил в Азії й поставить під загрозу інтереси обох англосаксонських держав.

Проголошення японським урядом у недвозначній формі курсу на остаточне витіснення США з Китаю й проведення цього замислу у життя створило загрозу американським інтересам не тільки в Китаї, а й у всій Південно-Східній Азії й призвело до ще більшого загострення протиріч між США та Японією.

Про посилення напруженості відносин між Японією та США свідчить американська нота Японії від 6 жовтня 1938. В ноті у доволі різкій формі говорилось про те, що з моменту вторгнення до Маньчжурії у 1931 р., не дивлячись на обіцянки дотримуватися принципу «відкритих дверей», Японія постійно порушує цей принцип на окупованих територіях Китаю, обмежуючи дії американського капіталу.

Характерно, що, незважаючи на те, що в ноті підкреслювалась бажаність швидкої відповіді, японський уряд направив США ноту з відповіддю тільки через півтора місяці, 18 листопада 1938 р. Це вже само по собі свідчило про зухвалу поведінку японської сторони. Коли Дж. Грю прохає японську сторону поквартитись з відповіддю, міністр закордонних справ Хатіро Аріта зарозуміло відповів, що якщо США будуть квапити Японію з відповіддю, то вона може виявитися незадовільною.

Японський уряд відкинув американські претензії, «не знаходячи» дискримінації американської торгівлі та підприємництва з боку японської влади у Китаї. Це була досить відверта відмова від договору дев'яти держав, який закріплював принцип «відкритих дверей» у Китаї.

УДК 94:323.27(55)

*Раленко А. А.,
здобувач кафедри всесвітньої історії,
ЧДУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

«ІСЛАМСЬКО-ГУМАНІСТИЧНА РЕВОЛЮЦІЯ» 1978-1979 рр. В ІРАНІ. АЯТОЛЛА ХОМЕЙНІ

Таку характеристику й спрямованість іранської революції надав 13 лютого 1979 р. у своєму привітанні імам Рухолла Мусаві Хомейні. Він першим обійняв посаду аятолли – найвищого політичного і духовного керівника країни.

Аятолла народився 1900 р. у м. Хомейн, розташованому на південь від Тегерану, в сім'ї священнослужбовця. В юнацькому віці втратив спочатку батька, потім мати. Навчався у релігійних школах Хомейна, Кума; викладав філософію, етику в Файзіє – авторитетному центрі ісламських досліджень. Напочатку 1960-х рр. очолив боротьбу духовенства проти шахського режиму. 1967 р. Хомейні було вислано до Туреччини, потім він переїхав до Іраку, де у м. Ен-Нефжеф займається викладацькою діяльністю в одній з релігійних шкіл.

1971 р. друкує книгу «Ісламський уряд». З початком революційних подій в Ірані (в січні 1978) та коли 16 січня 1979 р. шах Мохаммед Реза Пехлеві з сім'єю залишив країну, 1 лютого ц. р. (напередодні 12 бахмана 1357 року) Хомейні, в оточенні 50 священнослужбовців та 150 журналістів, повернувся до Тегерану.

Ісламська революція в Ірані, яка проходила з січня 1978 р. до 12 лютого 1979 р. пройшла багато випробувать – й військовий стан з вересня 1978 р.; й тимчасовий кабінет Бахтіяра; й дії уряду Мехді Базаргана, й повстання 9-12 лютого 1979 р. у Тегерана, внаслідок якого було вбито 654 людини і поранено 2703 чоловіки; й програму Національного фронту; й створення 20 лютого 1979 р. Ісламської республіканської партії на чолі з релігійними діячами – Мохаммедом Бехешті, Алі Акбар Хашемі-Радсанджамі, Алі Хосейні – Хаменеї, які були міцно зв'язані з Хомейні.

В наслідок референдуму 30-31 березня 1979 р. за ісламську республіку проголосувало 99 % (з 20,2 млн чоловік або 92,5 % населення віком понад 16 років).

Навіть сьогодні у більшості істориків-науковців, політологів викликають, принаймі, здивування перші кроки прем'єр-міністра Базаргана (до 1 вересня 1979 р., коли він подав у відставку), який разом з членами кабінету міністрів кожний четвер відвідував м. Кум, де поселився аятолла Хомейні.

Закони Ісламської Республіки Іран зводилися до догм і норм Корану: за обдурювання в торгівлі – 50-80 ударів батогами; за вживання спиртних напоїв – 80 ударів; за зраду дружини чоловікові – смертна кара. Чоловікам дозволялося одружуватися на тих жінках, що були їм «приємними – і двох, і трьох, і чотирьох». Для хлопчиків і дівчат освіта ставала роздільною. Шлюб для жінок дозволявся з 15 років, а іноді – з 13-ти. Схід! Надто тонка річ. Як і сам Іран – одна з провідних країн Південно-Західної Азії.

УДК 930.85:351.852.853(477+510)

Сосюкіна О. О.,

*ст. викладач кафедри всесвітньої історії
ЧДУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ОХОРОНА ДАВНІХ ПАМ'ЯТОК КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ ТА КИТАЙСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ (1990-і – 2000-і рр.)

Після здобуття незалежності, Китай, був однією із перших держав, які визнали українську самостійність і 4 січня 1992 року встановила

дипломатичні відносини з Україною. У 1992 році було укладено ряд угод у науковій, культурній і гуманітарній сферах. Розвиток українсько-китайських зв'язків активно продовжується і на сучасному етапі: Україна і КНР пліч-о-пліч співпрацюють у питаннях культури (обмін артистами, балетами, виставками, театрами, участь українців у китайських кінофестивалях), спорту (участь українців у 24-й Всесвітній зимовій універсіаді-2009, яка пройшла у м. Харбін) і науки (обмін студентами, аспірантами, підготовка фахівців, співробітництво у виданні книг). У Китаї неодноразово проводилися дні української культури, а в Україні – китайської. 5 грудня 2013 року був здійснений справжній прорив у китайсько-українських відносинах, після підписання договору, за яким Китай залучає до української економіки близько 8 млрд. доларів прямих інвестицій.

Таким чином, порівняння двох несхожих країн, як Україна і Китай, які навіть не межують одна з одною вважається доцільним, задля порівняння пам'яткоохоронних зусиль урядів країн, виокремлення позитивних і негативних рис і перейняття досвіду.

Безперервне існування багатомістової культури і надзвичайно високий рівень історичної свідомості перетворювало історію і культуру будь-якого народу в найважливішу умову існування гармонійного суспільства, було запорукою його стабільного розвитку. Саме тому розвинені держави приділяють величезне значення історичному надбанню свого народу, культурній спадщині, що знаходить відображення і в правовій системі держави, в його нормативно-правових актах. Культурний потенціал нації не в останню чергу залежить від цілеспрямованої і повсякденної роботи по збереженню культурних пам'яток їх держави. *Правова система* кожної держави здійснює систему заходів, спрямованих на збереження культурних цінностей. Захист матеріальної культури у КНР та України забезпечується правовим врегулюванням, закріпленими у Конституції, галузевому праві, законах та нормативних актах. Конституції України та КНР є правовим фундаментом захисту культурної спадщини.

Основи правової охорони культурної спадщини закріплені у ст. 66 Конституції України шляхом встановлення обов'язку громадян не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані збитки. Відповідно до статті 54: «державою забезпечується збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами». Стаття 22 основної частини конституції Китайської Народної Республіки, що була прийнята 4 грудня 1982 року, засвідчує захист об'єктів, що становлять культурну та історичну цінність, пам'яток культури та

реліквій, та інших предметів, що є цінною історичною і культурною спадщиною Китаю.

Стаття 119 Конституції КНР регулює самостійне керівництво органів самоврядування, захист і збереження культурної спадщини народностей, проведення роботи, спрямованої на динамічний розвиток своїх культур. Відповідно до цього, держава бере під свій захист культурні пам'ятки, розподіляючи їх на: місця стародавньої культури, гробниці, стародавні архітектурні споруди, печерні храми, типові будівлі сучасності, що пов'язані з історичними подіями, ремісничі вироби різних періодів, важливі документи та літописи, зразки кам'яного різьблення і розпису, які мають історичну, художню або наукову цінність, типові матеріальні об'єкти, які віддзеркалюють життя різних національностей у різні історичні періоди. За чинним українським законодавством матеріальна культурна спадщина поділяється за видами на наступні об'єкти: археологічні, історичні, об'єкти монументального мистецтва, об'єкти архітектури, об'єкти містобудування, об'єкти садово-паркового мистецтва, ландшафтні, об'єкти науки і техніки.

Закон України «Про охорону культурної спадщини» (прийнятий 8 червня 2000 року) регулює правові, організаційні, соціальні та економічні відносини у сфері охорони культурної спадщини з метою збереження та використання об'єктів цієї спадщини у суспільному житті. Закон Китайської Народної Республіки про захист культурних реліквій (останній раз був переглянутий 28 жовтня 2002 року) націлений на посилення захисту культурних реліквій, враховуючи великий історико-культурний спадок китайської нації, розвиток наукових досліджень, патріотичне виховання у революційній традиції, задля побудови соціалістичного суспільства з культурним, ідеологічним та матеріальним прогресом.

УДК 94:327-047.44(395+38)

*Шейн С. С.,
аспірант кафедри всесвітньої історії,
ЧДУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

СКІФСЬКИЙ СВІТ ТА ОЛЬВІЯ: АНАЛІЗ ВІДНОСИН

В кінці VI ст. до н. е. в Північному Причорномор'ї сталося велика військово-політична подія, що змінила хід історичного розвитку місцевих племен, які його населяли, і самих грецьких полісів. Біля 519 р. до н. е., або трохи пізніше, Дарій I Гістасп, який нещодавно

став владикою потужної перської держав з величезним військом переправився через Босфор і вторгся в межі Фракії. Пройшовши через землі фракійців, він навів понтонний міст через Дунай, переправив по ньому своє військо і повів його проти скіфів. Деталі цього походу досить детально викладені Геродотом. Судячи з відсутності яких би то не було руйнувань у самій Ольвії, на Березані та на численних поселеннях великої хори Ольвії, похід персів ніяк не торкнувся Ольвійського полісу: Дарій або пощадив місто, або – що швидше – пройшов стороною або зовсім не дійшов до нього. Тим не менш скіфський похід Дарія опосередковано, подібно бумерангу, відбився і на долі Ольвії. Одним з основних досягнень археологічних досліджень на її хорі слід вважати відкриття наступного феномену. З більш ніж 70 розвіданих або частково розкопаних поселень архаїчного періоду, число яких, не виключено, з часом збільшиться, до кінця першої третини V ст. до н. е., виживають лише одиниці в безпосередній близькості від Ольвії. Це означає, що хора Ольвії, не зникнувши зовсім, сильно скорочується, звужившись до безпосередньої міської округи, яку відтепер експлуатували жителі самої столиці.

Крижицький С. Д. в своїй статті доводить іншу точку зору з приводу запустіння хори. По словам автора запустіння великої хори Ольвії і зосередження її населення у місті могли бути не тільки наслідком експансії скіфів та їхнього бажання підпорядкувати собі економічно Ольвію, а й обумовлені потребою у внутрішньому розвитку поліса, становленні Ольвії як міста. З метою перетворення Ольвії з фактично землянкового селища в справжнє місто античного вигляду була потрібна значна кількість робочої сили. І початок цього процесу – перехід у місті від масового землянкового будівництва до звичайного наземного сирцево-кам'яного-збігається за часом з редукцією великої хори. Також автор не виключає і цілком можливе прагнення самих ольвіополітів до реорганізації хори. Останнє він пов'язує з бажанням жителів Ольвії перейти від аморфно і розріджено заселених земель великої сільської округи до добре організованої і щільно освоєної приольвійської хори невеликого радіуса. Очевидно, не випадково в середині-другій половині V ст. до н.е. у безпосередній близькості від Ольвії в районі поселення Чортувате 7 виникає перший будівельний комплекс, який можна охарактеризувати як господарсько-садибний. Крім того, автор наголошує, що скіфам у принципі було б не вигідно ліквідувати велику хору Ольвії, так як функціонування сільської округи не могло чим-небудь перешкодити вивозу в Егеїду товарів як внаслідок відмінності цих продуктів від тих, які могли виробляти ольвіополіти, так і завдяки великій місткості середземноморських ринків щодо натуральної сировини. Інакше кажучи,

автор взагалі ставить під сумнів можливості скіфської хлібної торгівлі. Певну роль міг відігравати експорт продуктів скотарства, очевидно, мінерально-сировинних ресурсів.

Після перемоги над військом Дарія I скіфські царі змінюють свою політику, перейшовши до експансії навколишніх земель. Можна припустити, що одним з перших було подальше підкорення лісостепових скіфських племен. На багатьох лісостепових городищах саме в кінці VI ст. до н. е. простежено шари пожеж, що виникли, безсумнівно, в результаті воєнних зіткнень зі степовиками. В результаті завоювання Лісостепу царські скіфи стали розпоряджатися величезними матеріальними багатствами. Значні надлишки продуктів присвоєння (зерно, худоба, раби і пр.) вимагали збуту, тому скіфи, які не мали ні торгового флоту, ні навичок у морській справі, звернули свої погляди в бік грецьких полісів Причорномор'я, по-перше, як джерела збагачення, а по-друге – як потенційних посередників у торгівлі з Егейським світом.

Ольвія не була винятком. Археологічно це простежується насамперед у появі захоронень кочових скіфів за північними і східними кордонами Ольвійської території саме на початку V ст. до н. е. Наскільки дозволяють судити розкопки, залишення сільських поселень їх жителями не супроводжувалося руйнаціями і пожарищами. На підставі цього деякі дослідники схильні констатувати мирні взаємини скіфів і елінів. Але протилежні висновки дає матеріал некрополів хори, а саме часті захоронення греків, вбитих скіфськими стрілами. Хоча цей факт може слугувати лише додатковим аргументом відносно процента таких захоронень до загальної їх кількості.

Стосовно джерел, які б могли пролити світло на проблему скіфо-ольвійських відносін, то можна проаналізувати один пам'ятник – стелу Леокса, сина Мольпагора, знайдена випадково на території ольвійського некрополя. Плита має рельєфи з обох сторін. На одному боці зображення стоячого оголеного юнака зі списом, на іншому – також стоїть постать, але в східному, «скіфському» одязі з горитом біля лівого стегна, що тримає обома руками стрілу. Крюгер О. О. навів ряд досить вагомих аргументів на користь того, що обидва написи надгробні. Пам'ятник датується біля 490 р. до н. е. Виноградов Ю. Г. запропонував наступний переклад напису: «Пам'ятник доблесті, я кажу, що вдалині, за вітчизну життя віддавши, лежить син Мольпагора Леокс». У якій же битві поліг Леокс, син Мольпагора? Скоріш за все майстер прагнув сказати своїм твором, що ольвійський воїн-аристократ (це впливає з його імені та по батькові) загинув в одному з боїв зі скіфами, якими була сповнена історія Ольвії другого десятиліття V ст. до н. е.

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Друкується в авторській редакції.
Комп'ютерна верстка *А. Іценко*.
Друк *О. Гончарова*. Фальцювальню-палітурні роботи *Ю. Шаповалова*.

Підп. до друку 13.11.2014 р.
Формат 60x84¹/₁₆. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 5,35. Обл.-вид. арк. 5,04.
Тираж 50 пр. Зам. № 4529.

Видавець і виготовлювач: ЧДУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: 8 (0512) 50-03-32, 8 (0512) 76-55-81, e-mail: rector@chdu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3460 від 10.04.2009 р.

